

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2019 metai

1

LI

Vilnius 2019

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2019

1

Vilnius 2019

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2019

1

Vilnius 2019

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA
PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ
Projekto finansavimo sutartis Nr. S-LIP-19-10

Redakcinė kolegija / Editorial Board / Redaktion:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva /
Vytautas Magnus University, Lithuania

Krzysztof BUCHOWSKI
Balstogės universitetas, Lenkija /
University of Białystok, Poland

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Tomasz KEMPA
Mikalojaus Koperniko universitetas Torunėje, Lenkija /
Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vėjas G. LIULEVIČIUS
Tenesio universitetas Noksvilyje, JAV /
University of Tennessee, Knoxville, USA

Bernadetta MANYŚ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas / Deputy Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuva /
Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania

Mathias NIENDORF
Greifswaldo universitetas, Vokietija /
University of Greifswald, Germany

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas, Lietuva /
Vilnius University, Lithuania

Sergej POLECHOV / Сергей В. ПОЛЕХОВ / Sergey POLEKHOV
Rusijos mokslų akademijos Rusijos istorijos institutas, Rusija /
Institute of Russian History, Russian Academy of Sciences, Russia

Jolita SARCEVIČIENĖ (atsakingoji sekretorė / Executive Secretary)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas / Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas, JAV /
Millersville University, USA

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge, Vokietija /
Nordost Institut in Lüneburg, Germany

Theodore R. WEEKS
Pietų Ilinojaus universitetas Karbondeilyje, JAV /
Southern Illinois University, Carbondale, Ill., USA

Andrzej ZAKRZEWSKI
Varšuvos universitetas, Lenkija /
University of Warsaw, Poland

Registruota duomenų bazė:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.

EBSCO Publishing. Lituanistika

Recenzuojamas mokslo žurnalas, leidžiamas nuo 1971 m. Per metus išeina 1 tomas (2 numeriai).
Elektroninę straipsnių versiją pdf formatu galima rasti internetinėje svetainėje: <http://talpykla.istorija.lt/>

ISSN 0202-3342
e-ISSN 2538-6549

© Lietuvos istorijos institutas, 2019
© Straipsnių autoriai, 2019

MARIUS Ė MU Ž I S

Vilniaus universitetas

NESUTARIMAI IR KOVOS DĖL LYDERYSTĖS TARP LIETUVOS KOMUNISTŲ 1935–1937 M.

ANOTACIJA Straipsnyje nagrinėjami nesutarimai tarp Lietuvos komunistų 1935–1937 m. Jie prasidėjo nuo Lietuvos komunistų partijos (LKP) lyderių Vinco Mickevičiaus-Kapsuko ir Zigmo Aleksos-Angariečio nesutarimų. Po V. Kapsuko mirties 1935 m. Z. Angarietis norėjo konsoliduoti valdžią savo rankose ir susilpninti buvusių V. Kapsuko rėmėjų įtaką. Jam prieštaravę, kitaip LKP veikimą ir jos taktiką įsivaizdavę LKP CK sekretoriato nariai Aizikas Lifšicas ir Karolis Grosmanas buvo pašalinti iš sekretoriato. Nesutikę su tuo, jie siekė, kad toks sprendimas būtų panaikintas, ir kreipėsi į Kominternu vadovybę, taip pat įvairiai trukdė naujai LKP CK vadovybei Kaune. Galiausiai A. Lifšicas buvo apkaltintas trockizmu ir pašalintas iš LKP.

RAKTINIAI ŽODŽIAI: komunizmas, LKP, trockizmas, tarpukario komunistai, nepriklausoma Lietuva, Zigmą Angarietis, Vincas Kapsukas, Kominternas.

ABSTRACT. The article analyses conflicts between Lithuanian Communists in 1935–1937. Leaders of the Lithuanian Communist Party (LCP) Vincas Mickevičius-Kapsukas and Zigmą Angarietis were responsible for the escalation of such conflicts. After V. Kapsukas' death in 1935, Z. Angarietis wished to consolidate the power in his hands and weaken the influence of former V. Kapsukas' followers. Members of the LCP Central Committee Aizikas Lifšicas and Karolis Grosmanas who opposed him, as they had a different vision as to how the LCP should operate and what tactics it should pursue, were expelled from the secretariat. They disagreed with such decision and, seeking to repeal it, appealed to the Comintern leadership as well as tried to disturb the work of the new LCP Central Committee leadership in Kaunas. Finally, A. Lifšicas was accused of Trotskyism and expelled from the party.

KEYWORDS: Communism, LCP, Trotskyism, inter-war Communists, independent Lithuania, Zigmą Angarietis, Vincas Kapsukas, Comintern.

Įvadas

Sovietmečiu rašę istorikai dėl ideologinės konjunktūros gerokai iškreipė komunistinio pagrindžio pirmojoje Lietuvos Respublikoje istoriją. Vienas pagrindinių aspektų – noras parodyti, kad Lietuvos komunistų partija (LKP) kryptingai vedė „Lietuvos liaudies mases į revoliuciją“, o jos veikla iki 1940-ųjų tik stiprėjo¹. Šioje istorijos versijoje LKP veikla ne tik labai idealizuota ir hiperbolizuota, bet kurtas absoliučios vienybės jausmas, ir beveik nieko nerašyta apie Lietuvos komunistų tarpusavio nesutarimus, kovas ar priešpriešą. Oficialiojoje sovietinėje partijos istorijoje tik epizodiškai minima, kad kai kurie LKP nariai nesuprato naujos, 1935 m. pasikeitusios, Kominterno taktikos². Apie nušalinimus, tarpusavio kritiką ar nesutarimus nerašyta. Apie pačių sovietų represuoto vieno LKP lyderių Zigmo Aleksos-Angariečio likimą pasakota, kad „jis žuvo nuo priešų paspęstų pinklių“³. Net ir komunistams skirtose paskaitose ar susirinkimuose nekalbėta drąsiau ir nedaug prasitarta apie LKP vidines kovas⁴. Vieno iš šios istorijos dalyvio Karolio Grosmano (tikėtina, kad tikroji pavardė Grasmanis, po 1940-ųjų jis žinomas Didžiulio pavarde) atsiminimų ir laiškų knygoje apie nesutarimus 1935–1936 m. taip pat neužsimenama, publikuojant susirašinėjimą nesivarginta įdėti daugybės laiškų šia tema⁵.

Aptariant komunistinio nepriklausomoje Lietuvoje tyrimus, atskiro dėmesio vertas Stasio Ylos veikalas⁶, parašytas dar 1937 m. Knygos autorius, turėdamas ribotą kiekį informacijos, remdamasis Valstybės saugumo departamento (VSD) suteiktais ir viešai prieinamais šaltiniais, padarė daug taiklių išvalgų ir tiksliai apibūdino Lietuvos komunistų veikimą ir būklę. Tačiau LKP CK sekretoriato galimybes prieštarauti Maskvoje rezidavusiam Politbiurui jis vertino kaip neįmanomas⁷. Nagrinėjama istorija rodo, kad tai buvo įmanoma, nors ne be pasekmių.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, komunistinio judėjimo pirmojoje Lietuvos Respublikoje tema tyrėjų pernelyg nedomino – šiai temai skirta vienintelė disertacija⁸. Joje aptariamai komunistų nesutarimai ketvirtojo dešimtmečio viduryje, tačiau autorius, kel-

¹ S. A t a m u k a s, *LKP kova prieš fašizmą, už tarybų valdžią Lietuvoje 1935–1940 metais*, Vilnius, 1958, p. 43.

² *Lietuvos komunistų partijos istorijos apybraiža*, t. 2: 1920–1940, ats. red. R. Šarmaitis, Vilnius, 1978, p. 358.

³ R. Š a r m a i t i s, Zigmą Aleksą-Angarietį, *Revoliucinis judėjimas Lietuvoje. Straipsnių rinkinys*, sud. A. Kolodinas, Vilnius, 1957, p. 693.

⁴ R. Šarmaičio pranešimas LKP CK sekretoriaus Aiziko Lifšico 60-mečio minėjime, 1964 04 18, Lietuvos ypatingasis archyvas (toliau – LYA), f. 77, ap. 28, b. 6359, l. 257.

⁵ K. D i d ž i u l i s, *Už liaudies laimę*, Vilnius, 1963.

⁶ S. Y l a, *Komunizmas Lietuvoje*, 2 leid., parengė N. Šepetys, Vilnius, 2012.

⁷ Ten pat, p. 35.

⁸ J. Š v i l p a, *Kominternas ir Komunistinis pagrindis Lietuvoje XX a. 4-ajame dešimtmetyje (organizaciniai veiklos aspektai)*. Daktaro disertacija, Kaunas, 2007.

damas kitus tikslus, itin nesigilino į konflikto priežastis ar eigą. 1935 m. įvykusį LKP CK sekretoriato narių A. Lifšico ir K. Grosmano pašalinimą iš sekretoriato J. Švilpa aiškino visų pirma jų nekonspiratyvumu⁹, po to kėlė versiją apie politinę kovą, inspiruotą LKP narių žydu¹⁰. Tik lyg tarp kitko nurodoma ir tai, kad kai kurie veikėjai „nepritarė dalies dokumentų, susijusių su „Darbo frontu“, leidybai“¹¹, nors būtent tokio pobūdžio skirtumai taktikos sampratoje aštrino nesutarimus. Šiek tiek komunistų veiklą tyręs istorikas Ramūnas Labanauskas užsiminė apie šiame straipsnyje nagrinėjamas problemas, bet nekėlė tikslo jas iširti. R. Labanauskas, remdamasis sovietiniais istorikais, teigė, kad 1935–1936 m. laikotarpiu LKP vyko kova su sektantizmu, dešiniuoju reformizmu bei trockizmu, ir atsižvelgdamas į šią kovą aiškino ne tik LKP Politbiuro pakeitimą 1935-ųjų liepą, bet ir LKP Kauno partinės organizacijos valymą¹².

Kiti istorikai po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo taip pat domėjosi temomis, susijusiomis su komunistiniu judėjimu. Kęstučio Raškausko disertacijoje¹³ labai išsamiai analizuota tarpukario kairiųjų intelektualų veiklos ir jų santykio su kompartija tema, taip pat aptarti LKP lyderių V. Mickevičiaus-Kapsuko ir Z. Angariečio nesutarimai.

Šiame straipsnyje analizuojami nesutarimai darė įtaką LKP veiklai. 1935 m. VII Kominterno kongrese priimta Kominterno taktinė linija, skatinusi bendradarbiavimą su socialistinėmis ir kitomis partijomis kuriant bendruosius arba liaudies frontus, leido ir LKP šioje srityje veikti drąsiau bei aktyvinti veiklą. Juolab, naujoji taktika leido skverbtis į organizacijas, išnaudoti legalias veiklos galimybes ir taip pritraukti komunizmo simpatikų iš kitų ideologinių srovių. Tačiau ne visi LKP nariai pritarė tokiai taktikai, ir net esama šaltinių, liudijančių jos sabotavimą. Jie veikiau buvo linkę likti „revoliucinėse pozicijose“, manydami, kad naujoji taktika – tik Kominterno taktinis manevras, o ne rimta pozicija, ir su kitomis socialistinėmis ar antismetoniškomis jėgomis bendradarbiauti ar išnaudoti legalias galimybes darbininkų agitacijai (pvz., per Darbo rūmus) nenorėjo. Todėl svarbu pažvelgti į šiuos nesutarimus, kovą dėl įtakos bei dėl atviresnės taktikos įgyvendinimo. Straipsnyje siekta analizuoti 1935–1937 m. susidariusią konfliktinę situaciją LKP vadovybėje, konflikto eigą, priežastis ir pasekmes. Tam reikia: 1) išsiaiškinti nesutarimų priežastis; 2) iširti, kokių priemonių buvo imtasi tarpusavio kovoje ir kaip ta kova vyko; 3) išanalizuoti, kaip baigėsi ir kokių pasekmių atnešė šie nesutarimai.

⁹Ten pat, p. 45.

¹⁰Ten pat, p. 114.

¹¹Ten pat, p. 45.

¹²R. Labanauskas, Jaunųjų katalikų sąjūdžio santykis su komunizmo doktrina ir praktika (1936–1940), *Bažnyčios istorijos studijos: Religija ir visuomenė nepriklausomoje Lietuvoje (1918–1940 m.)*, sud. A. Streikus, Kaunas, 2010, p. 187.

¹³K. Raškauskas, *Revoliucinės kultūros eksperimentas Lietuvoje. Daktaro disertacija*, Kaunas, 2014, p. 123, 228.

Kominterno vadovybės ir pavienių įtakingesnių veikėjų įtaka šiame konflikte yra įdomus klausimas. Žinant Z. Angariečio likimą keltina prielaida, kad jis turėjo priešų Kominterno vadovybėje, galėjusių siekti jo nušalinimo ir į jo pareigas (LKP CK atstovo prie Kominterno ir Internacionalinės kontrolės komisijos sekretoriaus) protegavusių kitus LKP CK ar net kitų sekcijų narius. Tačiau nustatyti šiuos aspektus labai trūksta šaltinių, todėl plačiau konfliktai, galios ir įtakos žaidimai tarp Kominterno ir LKP neanalizuojami.

Šaltiniai. LKP veikimas pogrindyje ir dalies partijos narių buvimas Maskvoje sąlygojo tai, kad partijos nariai bendravo labai ribotai. Susitikti buvo sudėtinga ir pavojinga, todėl daug bendrauta per kurjerius perduodamais laiškais. Taip atsirado šaltinių, galinčių paliudyti LKP CK narių tarpusavio santykius. Šie laišakai yra gana neįprasti. Visų pirma jie dažniausiai adresuoti ne vienam asmeniui, bet visiems CK nariams ir visi turėjo juos skaityti. Tačiau jie rašyti nepamirštant konspiracijos, nes galbūt juos skaitys ir „svetimos akys“, tai yra Lietuvos tarnybos¹⁴.

Laiškai buvo vienintelis būdas komunikuoti ir paaiškinti savo poziciją, todėl negalima sakyti, kad juose užfiksuota informacija yra nepatikima (melaginga), bet drauge ji nėra objektyvi. Jei laiške aprašomas nesutarimas, ginčas ar konfliktas, tai suprantama, kad pateikiama subjektyvi vieno asmens nuomonė, jo požiūris. Todėl iš laiškų rekonstruoti kokį nors komunistų veiklos aspektą būtų labai sunku, tačiau tai gana parankus šaltinis rekonstruojant nesutarimus, pozicijų skirtumus, jei remiamasi abiejų pusių pozicijas nušviečiančiais laiškais.

Tiriant kitus nelegalios LKP veiklos dokumentus, iškyla įvairių problemų, bet bene didžiausia – šaltinių komplekso fragmentiškumas. Nelegalios LKP dokumentai, nepatekę į Lietuvos tarnybų rankas, iškeliaudavo į Maskvą arba būdavo sunaikinami, nes juos laikyti ir archyvuoti Lietuvoje nebuvo sąlygų, be to, pavojinga. Po okupacijos Maskvoje buvę LKP CK ir atstovybės prie Kominterno šaltiniai buvo grąžinti į Lietuvą, tačiau kai kurių dokumentų (nutarimų, laiškų ir pan.) trūksta, jie buvo pamesti ar į archyvą niekada nepateko. Partijos istorijos institutas, kuris tvarkė, saugojo ir naudojo šį šaltinių kompleksą, bandė papildyti dokumentų fondą Lietuvos tarnybų fonduose (tuometiniame Centriniam valstybės archyve) saugotomis komunistų veiklos dokumentų kopijomis, bet fragmentiškumo problemos tai nepanaikino. Straipsnyje ją buvo bandoma spręsti kuo plačiau analizuojant ne tik buvusio Partijos istorijos instituto fondus, bet ir Lietuvos centriniame valstybės archyve saugomus LR Valstybės saugumo departamento (VSD)

¹⁴ Valstybės saugumo departamentas (toliau – VSD) dažnai pas suimtus komunistus rasdavo laiškus. Šie, nepaisant konspiratyvaus rašymo, praversdavo suimant kitus komunistus. Pvz.: 1936 m. birželį buvo suimtas LKP CK sekretorius Jankelis Vinickis. Suėmimo pagrindu tapo laiškas, rastas pas kitą neseniai suimtą LKP CK sekretorių Juožą Garelį. Valstybės saugumo policijos Kauno apygardos dienynas, Nr. 60, 1936 05 09, Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 378, ap. 10, b. 545, l. 231.

dokumentus. Tačiau ir šiuos reiktų vertinti atsargiai, nes VSD žvalgybinė informacija kartais buvo ne itin tiksli. Antai po 1936 m. birželio visuotinio streiko VSD komunistų veiklos apžvalgoje teigta, kad partija ir jos šalutinės organizacijos veikė vieningai¹⁵. Visgi tai netikslus vertinimas, nes po minimo visuotinio streiko ir taip jau egzistavę nesutarimai dar labiau paaštrėjo. Tokios šaltinių problemos spęstos juos lyginant ir atliekant jų vidinę (tekstas, adresatas ir pan.) bei išorinę (sudarymo vieta, aplinkybės ir pan.) kritiką.

Nesutarimai LKP CK XX a. trečiajame–ketvirtajame dešimtmetyje ir jų priežastys

LKP priešakyje nuo trečiojo dešimtmečio pradžios buvo du stiprūs ir gana įtakingi lyderiai – V. Kapsukas ir Z. Angarietis. V. Kapsuko autoritetas neabejotinai buvo didžiausias, bet Z. Angarietis, kaip lietuviškos sekcijos prie Kominterno vadovas, sprendė ir tvarkė daug kasdienio pagrindinio darbo reikalų. Dviejų lyderių tarpusavio konkurencija, amžiaus ir patirčių skirtumai sąlygojo ir nesutarimus, kurie dažniausiai kildavo dėl veikimo taktikos klausimų. Komunistų veikėjai apie jų nesutarimus jau po V. Kapsuko mirties rašė: „Kas žino nesibaigiančius nesutarimus ir aštrėjančius drg. Angariečio ir drg. Mickevičiaus santykius, tam nebus sunku daug ką suprasti CK susidariusioje padėtyje po drg. Mickevičiaus mirties.“¹⁶

Bene pirmas rimtesnis Z. Angariečio ir V. Kapsuko susikirtimas įvyko jau 1918–1919 m. Z. Angariečiui nepatiko V. Kapsuko nurodymai ir jis pasiprašė perkelti į Voronežą, kur buvo lietuviška spaustuvė. Jis išvyko gyventi bei dirbti ten¹⁷. Rimčiausias Z. Angariečio ir V. Kapsuko konfliktas įvyko 1927-aisiais. 1926 m. pabaigoje (dar iki perversmo) nepatenkintas LKP CK politika V. Kapsukas paprašė pradėti partinę diskusiją dėl požiūrio į padėtį Lietuvoje bei dėl tolesnės veiklos. „Diskusija“ (buvo rašomi straipsniai partinėje spaudoje) buvo pradėta, nors to nenorėjo Z. Angarietis, kuris sakė, kad tokiu metu diskusija nereikalinga (ir vėliau kaltino V. Kapsuką, kad diskutuojant nepamatyta, kaip „tautininkai ruošia perversmą“)¹⁸. Klausimas pateko ir į Kominterną, jį svarstė laikinosios komisijos, taip pat Kominterno Vykdomojo komiteto Lenkijos–Pabaltijo

¹⁵ VSD agentūros skyriaus viršininko apžvalga apie politinių partijų ir organizacijų veikimą per 1936 m. birželio mėn., ten pat, ap. 3, b. 4551, l. 29.

¹⁶ Kipro [Karolis Grosmanas] ir Vinco [Aizikas Lifšicas] kreipimasis į Kominterno internacionalinę kontrolės komisiją, 1936 08 30, LYA, f. 77, ap. 28, b. 2268, l. 147.

¹⁷ J. Švilpa, min. veik., p. 112; Belovo parengta pažyma apie Angarietį – Aleksą Zigmontą, 1938 m., LYA, f. 77, ap. 28, b. 251, l. 143.

¹⁸ Laiškas Kominterno vykdomojo komiteto Lenkijos–Pabaltijo landersekretoriui apie drg. V. Mickevičiaus raštą „Mano nesutarimai su Z. Angariečiu ir LKP CK“, 1927 02 25, ten pat, ap. 24, b. 5, l. 53–56.

landersekretoriatas. Z. Angarietį palaikė A. Sniečkus, K. Sprindys ir keli kiti CK nariai, o V. Kapsukas, netekus Karolio Požėlos ir kitų po perversmo sušaudytų komunistų, faktiškai neturėjo paramos ir buvo priverstas nusileisti¹⁹. Šis nesutarimas ir veikimo taktikos skirtumai privertė Z. Angarietį pradėti telkti savo šalininkus²⁰.

pozicijos įvairiais klausimais išsiskirdavo ir vėliau. 1934 m. Lietuvoje buvo uždarytos profsąjungos, o vietoje jų valdžia ėmėsi naujų iniciatyvų. Viena svarbiausių buvo darbininkų atstovybės, vėliau tapusios Darbo rūmais, steigimas. Jau 1934 m. LKP CK nariai diskutavo, kaip reaguoti į darbininkų atstovybę (paniekinamai ją vadino „atstovilką“). Nesutarta ir dėl požiūrio į Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungą bei galimybę veikti su jais išvien. 1934 m. rugsėjo LKP CK plenumo V. Kapsukas pasisakė už kreipimąsi į tam tikrus valstiečių liaudininkų skyrius dėl bendro fronto sudarymo. Z. Angarietis tam prieštaravo, jis sakė, kad bendro fronto su „fašistine“ partija, kokie yra liaudininkai, sudaryti negalima (nebent su jų jaunimo organizacija)²¹. Tada V. Kapsukas prieštaravo ir sakė, kad dalis partijos nukairėjo, todėl bendradarbiavimas galimas ir plenumo dalyviai su juo sutiko. Z. Angarietis daugiau nespriešino²². Kaip vėliau rašė plenumo dalyvavęs A. Lifšicas, dauguma CK narių palaikė V. Kapsuką ir Z. Angarietis buvo priverstas nusileisti²³. Z. Angarietis vėliau teigė, kad tuomet tiek V. Kapsukas, tiek jis pats klydo²⁴, bet minėto plenumo metu jis taip nemanė ir nesakė. Faktiškai šie du (darbininkų atstovybės ir požiūrio į kitas partijas bei susitarimo dėl bendrų veiksmų su jomis) taktikos aspektai dominavo ir toliau analizuojamuose nesutarimuose jau po V. Kapsuko mirties²⁵.

¹⁹LKPCK sekretoriato rezoliucija, 1927 01 10, ten pat, l. 1–2; LKPCK sekretoriato laiškas V. Mickevičiui, ten pat, l. 3–5.

²⁰Z. Angariečio parodymai „Mano kontrrevoliucinė kova prieš VKP(b), Kominterną ir Sovietų valdžią“, 1938 07 10, (kopija), ten pat, f. 17635, ap. 1, b. 123, l. 35–36.

²¹LKP CK 1934 m. rugsėjo plenumo protokolas, 1934 09 26, ten pat, f. 77, ap. 17, b. 1, l. 44.

²²Ten pat, l. 45ap.

²³Anatolio [A. Lifšicas] laiškas, 1935 10 31, ten pat, ap. 18, b. 15, l. 67–68.

²⁴Šioje diskusijoje išryškėja ir skirtumai tarp Bendro ir Liaudies frontų. Z. Angarietis jau vėliau, kai atsirado toks terminas kaip Liaudies frontas, aiškino, kad jau tada (1934 m.) reikėjo liaudininkus kviesti į liaudies, o ne bendrą frontą. Faktiškai Liaudies frontas Lietuvoje turėjo apimti įvairias opozicines jėgas, jis buvo skirtas kovoti su tautininkų valdžia, o bendras frontas turėjo apimti tik socialistines jėgas ir turėjo kovoti už darbininkų teises ir proletariato valdžią. Z. Angariečio laiškas CK nariams, 1935 09 26, ten pat, b. 11, l. 158.

²⁵Vienas to meto LKP lyderių, Antanas Sniečkus, analizuodamas padėtį LKP trečiojo deš. pradžioje, neigė, kad partijoje buvo dvi stovyklos. Jis sutiko, kad būta nesutarimų, bet teigė, kad dar 1927 m. LKP CK plenumas paskyrė Z. Angarietį LKP generaliniu sekretoriumi (sic!), kad jis turėjo didelę įtaką, o CK visada arba beveik visada nutarimus priimdavo vieningai. Šis vertinimas nėra patikimas ir nėra teisingas. Vienybės nebuvimą gerai liudija 1927 m. nesutarimai LKP CK, ypač – tarp V. Kapsuko ir Z. Angariečio. Be to, A. Sniečkus rašė atsakydamas į kiliusius nesutarimus ir kaltinimus Z. Angariečiui „uzurpuojant valdžią“, taigi jo teiginiai galėjo būti ne nuoširdūs, o siekiant ginti patroną. Antra – net jeigu sutiksime, kad nesutarimai tarp V. Kapsuko ir Z. Angariečio nebuvo itin dideli, V. Kapsuko autoritetas ir kai kurių LKP narių linkimas prie jo

Pats Z. Angarietis po suėmimo 1938 m. raėytuose parodymuose „apie kontrrevoliucinę veiklą“ pripaėino buvus nesutarimų su V. Kapsuku ir apie savo bandymus telkti šalininkus, kad galėtų su šiuo konkuruoti. Kaip savo šalininkus Z. Angarietis įvardijo A. Sniečkų, K. Sprindį, Juozą Garelį, Igną Gašką, Jankelį Vinickį, Iciką Meskupą, Romą Šarmaitį ir kelis kitus. Juos dar trečiojo deėimtmečio pabaigoje stengtasi siųsti mokytis į Maskvą ir ten daryti jiems įtaką²⁶. Žinoma, šių parodymų negalime laikyti absoliučiai patikimu šaltiniu, nes vėliau tardomas Z. Angarietis, bandydamas nuo jų atsiriboti, teigė, kad parodymai išgauti jį kankinant ir vėliau neigė tų parodymų tikrumą²⁷. Tačiau kalbant konkrečiai apie šią parodymų vietą, iš kitų šaltinių matyti, kad faktai apie šalininkus ir jų telkimą nėra melagingi, tik jų vertinimas (iš kaltintojų pusės), kad tai buvo kontrrevoliucinė veikla, nukreipta prieš Kominterną ir VKP(b), yra sufabrikuotas (vėlesniuose tardymuose ir pats Z. Angarietis teigė, kad jo veikla buvo klaidinga, bet ne kontrrevoliucinė²⁸).

V. Kapsukas mirė 1935 m. vasarį. Tai faktiškai atvėrė galimybes Z. Angariečiui konsoliduoti savo valdžią LKP Politbiure ir Lietuvoje. Tai nereiškia, kad Z. Angariečiui rūpėjo valdžia pati savaime. Kaip rodo minėti, taip pat kiti smulkūs nesutarimai, Z. Angarietis „savaip“ įsivaizdavo, kaip turėtų veikti komunistai Lietuvoje. Iš tokių minčių nereiktų susidaryti nuomonės, kad lietuviai komunistai buvo savarankiški ir patys sprendė, kaip veikti. Daug kas priklausė nuo bendros Kominternos politikos, bet ir pati Kominternos vadovybė suprato, kad taktiką ir veikimą reikia pritaikyti vietinėms sąlygoms.

Z. Angariečio „politika“ ir jos „trukdytojai“

1935–1938 m. Z. Angarietis skatino veikti ir įgyvendinti VII Kominternos kongreso nutarimus, panaudoti naujas taktines galimybes²⁹: jis siekė sudaryti Lietuvoje liaudies frontą

(jo pozicijos palaikymas) ir prisidengimas jo autoritetu varžė Z. Angariečio autoritetą. Taip pat jo galimybes proteguoti savo politiką, nes kaip parodys tolesnė analizė, kai kurie LKP CK nariai nepaisė Z. Angariečio nurodymų. Pijaus [Antanas Sniečkus] laiškas, 1936 08 03, ten pat, ap. 28, b. 6359, l. 152–153.

²⁶ Dalis jų, pavyzdžiui, R. Šarmaitis, buvo suimti, nes, būdami arti Z. Angariečio, galėjo duoti parodymų apie jo neva kontrrevoliucinę veiklą. Tikėtina, kad jei A. Sniečkus būtų buvęs Maskvoje, jis taip pat būtų suimtas. Tačiau nebūtinai represuotas, mat R. Šarmaitis ir kiti, suimti Z. Angariečio byloje, po kurio laiko buvo paleisti. Z. Angarietis atsiribojo nuo galimo kaltinimo sudarius grupuotę ir teigė, kad šie žmonės, būdami Maskvoje, tiesiog pas jį užeidavo, kalbėdavosi, jis jiems aiškino apie LKP klaidas, kritikavo V. Kapsuką. Z. Angariečio 1938 07 10 parodymai „Mano kontrrevoliucinė kova prieš VKP(b), Kominterną ir Sovietų valdžią“ (kopija), ten pat, f. 17635, ap. 1, b. 123, l. 35–36.

²⁷ Z. Angariečio apklausos protokolas, 1939 08 25, ten pat, l. 73.

²⁸ Z. Angariečio apklausos protokolas, 1939 08 30, ten pat, l. 74–75.

²⁹ Ar Angarietis nuoširdžiai pasisakė už naują taktiką, nuoširdžiai jaudinosi dėl neišplatinto laiško, raginančio veikti naujai, ar tik rado gerą progą susikibti su veikėjais, kurie ir anksčiau jam nepritarė, atsakyti sunku. Tikėtina, kad visi šie dalykai persipynė. Pavyzdžiui, dar ketvirtojo deėimtmečio pradžioje Z. Angariečio

su „antifašistinėmis jėgomis“, taip pat plačiau naudoti legalias veiklos galimybes veikiant priedangoje. Tarp smulkesnių, bet svarbių jo siekių buvo noras perkelti LKP Politbiurą į Lietuvą, kad pagrindžio sąlygomis veikla būtų operatyvesnė. Jis pats į Lietuvą vykti negalėjo, taigi turėjo siųsti patikimus žmones, o tam reikėjo konsoliduoti valdžią. Kitu atveju pačioje Lietuvoje, tai yra toliau nuo jo įtakos, atsidūręs galios centras galėjo išsprūsti iš Z. Angariečio kontrolės. O šią kontrolę jis turėjo užtikrinti kaip LKP atstovas prie Kominterno.

Kaip kliuvinius Lietuvoje Z. Angarietis matė LKP CK sekretorius A. Lifšicą ir K. Grosmaną (bei jų mažiau įtakingus šalininkus), kurie anksčiau buvo linkę palaikyti V. Kapsuką. Jie nepalankiai žiūrėjo į bandymus daryti įtaką legalioms organizacijoms, sudaryti „frontus“ su kitomis partijomis. Juos kontroliuoti buvo sunku, nes jie dirbo Kaune, toli nuo Z. Angariečio.

Kad Kaune trukdoma Z. Angariečio sumanymams, tapo aišku, kai 1935 m. kovą Z. Angariečio iniciatyva³⁰ buvo parašytas ir į Lietuvą išsiųstas LKP CK atviras laiškas, kviečiantis Lietuvos socialdemokratų ir socialistų-sionistų partijoms simpatizuojančią darbininkiją Austrijos socialistų pavyzdžiu spausti savo vadovybę sudaryti bendrą frontą su komunistais. Tokie laišakai jau siųsti 1933–1934 m., tačiau čia buvo ir naujų elementų, rodančių besikeičiančią taktiką³¹.

požiūris į kairiuosius rašytojus, susibūrusius prie žurnalo „Trečiasis frontas“, buvo neigiamas. Tuomet kluvo beveik visiems trečiafrontininkams, o ypač Valiui Drazdauskui. Z. Angarietis jais visiškai netikėjo ir skleidė nuomonę, kad jie yra „fašistų pagalbininkai“, kurių tikslas padaryti įspūdį moksleivijai ir studentijai, taip atitraukiant nuo tikrų revoliucionierių. Fakto, kad Petras Cvirka gavo stipendiją iš su liaudininkais susijusių organizacijų, Z. Angariečiui užteko, kad rašytoją visiškai išbrauktų iš galimų komunistų talkininkų sąrašo. Bet 1933–1934 m. Z. Angarietis jau kalbėjo apie bendrą frontą ir rinkimuose į ligonių kasas ir savivaldybes, jei nebūtų kairiųjų sąrašų, ragino balsuoti už socialdemokratų ir liaudininkų kandidatus (tokiam pasiūlymui tuomet nebuvo pritarta). Įtakos tokiam virsmui turėjo ir besikeičiantys vėjai Kominterno koridoriuose, bet vargu ar tada Z. Angarietis buvo nuoširdus. Jis galėjo ne tiek tikėti nauja taktika, kiek suprasti, kad jos nevykdymas būtų politinė savižudybė, nes jis būtų išstumtas iš Kominterno internacionalinės kontrolės komisijos sekretoriaus pareigų bei Lietuvos sekcijos vadovybės. Tiesa, Z. Angariečio pažiūrų nuoširdumas, kurį nustatyti sudėtinga, čia nėra svarbiausias. Jis atvirai palaikė naują taktiką bei rūpinosi, kad ji būtų taikoma. Plačiau apie Angariečio ir Drazdausko konfliktą žr.: K. R a š k a u s k a s, Valys Drazdauskas prie Zigmą Angarietį, *Darbai ir Dienos*, t. 57(17), 2012, p. 233–317.

³⁰ Angariečio laiškas CK nariams, 1935 09 26, LYA, f. 77, ap. 18, b. 11, l. 159.

³¹ Svarbiausia šiame laiške, kaip ir būsimoje naujoje taktikoje, buvo kova prieš „fašizmą“, žinoma, turint omenyje tautininkų valdžią. Pasisakyta už karo būklės Lietuvoje panaikinimą, paleisti ir naujai laisvuose rinkimuose rinkti savivaldybes bei išrinkti naują demokratišką seimą. Laiškas baigiamas tuo, kad komunistai į bendro fronto sąlygas neįtraukia kovos dėl sovietų valdžios, tik kovą už tautininkų valdžios nuvertimą. Ši taktika jau buvo kiek naujesnė, bet tai dar ne tai, kas bus paskelbta bemaž po pusės metų Kominterno VII kongrese. Visų pirma čia vis dar kreipiamasi tik į kairiųjų partijų darbininkiją, o ne tų partijų vadovybę (tai yra dar neatsikratoma neigiamo požiūrio į kitų partijų vadovybes, atsiradusias po VI kongreso). Kitas dalykas, nors laiške minimi valstiečiai, amatininkai, inteligentija ir kitos jėgos, siūlant ir joms jungtis, dar nevertojamas liaudies fronto terminas. Apie Kominterno taktiką po VII kongreso žr.: *VII конгресс Коммунистического интернационала и борьба против фашизма и войны. Сборник документов*, отв. ред. К. К. Шириня, Москва, 1975, с. 14–18.

Z. Angarietis tikėjosi, kad laiškas pasirodys, bus išplatintas ir apsvarstytas bent gegužę, tačiau birželio pabaigoje jis sužinojo, kad laiškas vis dar neišplatintas. Kaip to priežastis buvo nurodytos techninės problemos, tačiau Z. Angariečio tai neįtikino, ir jis rašė, kad jei nebuvo galima laiško atspausdinti, reikėjo kitais būdais jį padauginti, o jei ir tai nebuvo įmanoma, bent sušaukti susirinkimus ir platinti žinią žodžiu³². Z. Angarietis laiško neišplatinimą, kuo buvo apkaltinti minėtieji ir su juo nesutikę CK sekretoriai A. Lifšicas ir K. Grosmanas, suvokė kaip didelę politinę klaidą. Icikas Meskupas-Adomas situaciją taip pat vertino kaip politinę klaidą³³, bet Z. Angariečio ir I. Meskupo vertinimai skyrėsi – Z. Angarietis manė, jog taip pasielgta sąmoningai nepritariant ar net sabotuojant LKP Politbiuro, t. y. faktiškai jo, nutarimus, o I. Meskupas manė, kad suklysta dėl trumparegiško politinio mąstymo, bet ne sąmoningai sabotuojant.

Pradžioje A. Lifšicas ir K. Grosmanas gynėsi, kad tai buvo jų veikimo klaida. A. Lifšicas pripažino, kad pradžioje nesuprato naujosios Kominterno taktikos, ir nors suvokė jos reikšmę bei laimėjimus Prancūzijoje, manė, kad Lietuvoje nepavyks pasiekti tokio lygio bendro fronto, koks buvo pasiektas Prancūzijoje³⁴. Tuomet nemažai komunistų pagrindininkų į naują Kominterno retoriką žvelgė kaip į manevrą, o ne kaip į ilgalaikį taktinį posūkį. Tikėtina, kad nuvertinant galimus taktikos pasiekimus, buvo nuvertinta ir Z. Angariečio siųsto laiško reikšmė. Nustatyti, ar A. Lifšicas bei K. Grosmanas sąmoningai sabotavo laiško išleidimą, ar tai tebuvo nesusipratimas, dabar labai sunku. Tačiau jeigu netikėta taktikos sėkme (o galbūt ir jos reikalingumu), gal nelabai tikėta ir laiško sėkme arba reikalingumu, todėl sąmoningai nuspręsta jo neplatinti. Be to, tai buvo ne vienintelis epizodas, kai A. Lifšicas ir K. Grosmanas elgėsi kitaip, nei instruktavo Politbiuras. Pagal LKP įstatus, partiniai klausimai turėjo būti svarstomi tik iki jų priėmimo, o priėmus nutarimai „būtinai privalomi vykdymui gyveniman – net tada, jei partijos narių dalis arba partijos vietos organizacijų dalis nesutiktų su tais tarimais“³⁵. Taigi, partijai, gyvenančiai „demokratinio centralizmo“ principais, toks nutarimų nevykdymas buvo neįprastas dalykas.

Z. Angarietis negalėjo nustatyti, ar tai sąmoningas sabotavimas, ar klaida, be to, su šiais sekretoriais ir anksčiau kirtosi, tad nusprendė viską parodyti kaip sąmoningą sabotavimą. Negalėdamas pasitikėti LKP CK sekretoriais, jis negalėjo konsoliduoti savo valdžios ir kartu perkelti LKP Politbiuro į Lietuvą bei bandyti naujas taktines schemas. Todėl siekė pašalinti abu veikėjus.

Z. Angarietis taip pat manė, kad A. Lifšicas bando telkti savo šalininkus. Sprendžiant iš gausaus susirašinėjimo, A. Lifšicas ir K. Grosmanas darė nemažą įtaką Kauno partinei

³² Z. Angariečio laiškas 1935 06 24–25, LYA, f. 77, ap. 18, b. 11, l. 78.

³³ Pažyma apie Grosmaną, Adomas [Icikas Meskupas], 1940 01 25, ten pat, ap. 28, b. 2268, l. 17.

³⁴ Anatolijaus [Aizikas Lifšicas] laiškas, 1935 10 31, ten pat, ap. 18, b. 15, l. 67.

³⁵ LKP įstatų projektas (veikiantis iki priėmimo partijos suvažiavime), 1931 m., ten pat, ap. 14, b. 7, l. 1.

organizacijai, kuri LKP buvo svarbiausia ir didžiausia. Jie į Kauno organizaciją „prastūmė“ daug sau palankių žmonių, kuriais Z. Angarietis visiškai nepasitikėjo³⁶. Nėgana to, anot Z. Angariečio, A. Lifšicas ne tik „stūmė“ savus, bet ir bandė nuo darbo Kaune atiboti Politbiuro parinktą (vėliau A. Sniečkus rašys atviriau – „iškeltą Angariečio“³⁷) naują LKP Kauno raikomo sekretorių Jankelį Vinickį³⁸. K. Grosmanas ir A. Lifšicas taip pat turėjo nemažą įtaką LKP CK nariui I. Meskupui (vėliau A. Lifšicas ir K. Grosmanas būtent I. Meskupą siūlė į pirmuosius sekretorius³⁹), kuris tuomet dar svyravo ir nežinojo, kurią pusę ir taktinę liniją palaikyti. Visa tai Z. Angarietis galėjo suvokti kaip pavojingą jėgų telkimą. Prie to pridėjus dar nesutarimus dėl taktikos, gaunamas gana aiškus konflikto paveikslas. Nepasitikėdamas LKP Kauno komitetu, Z. Angarietis jį taip pat po truputį „išvalė“.

Prieš pat VII Kominterno kongresą, 1935 m. liepos 19 d., Maskvoje įvyko LKP CK posėdis, kuriame reorganizuota LKP vadovybė. A. Lifšicas ir K. Grosmanas buvo pašalinti iš CK sekretoriato, bet viskas pateikta gana švelniai. LKP CK nutarime net nebuvo parašyta, kad abu nušalinami dėl kokių nors padarytų klaidų, tiesiog surašyta nauja sekretoriato sudėtis (pirmasis sekretorius K. Sprindys, antrasis J. Garelis, trečiasis J. Vinickis), be to, kadangi du naujieji sekretoriai tuomet dar buvo Maskvoje ir turėjo dalyvauti būsimame Kominterno kongrese, laikinai sekretorių pareigas ėjo „pašalintieji“ A. Lifšicas ir K. Grosmanas. Nutarime buvo nurodyta, kad kai naujieji sekretoriai galės „stoti prie darbo“, A. Lifšicas ir K. Grosmanas sekretoriatą paliks ir išvyks laikinai dirbti į provinciją kaip LKP CK įgaliotiniai⁴⁰.

Apie posėdžio eigą išliko mažai žinių. Vėliau A. Lifšicas ir K. Grosmanas rašė, kad posėdyje nuomonės išsiskyrė, mat I. Meskupas pasisakė prieš abiejų išmetimą iš sekretoriato. Be to, jie teigė, kad kiti CK nariai, J. Garelis ir J. Vinickis senokai buvo Maskvoje, atitrūko nuo reikalų ir nežinojo visos situacijos, taigi vadovavosi Z. Angariečio suteikta informacija ir faktiškai jo nuomone. Patys „kaltinamieji“ dirbo Lietuvoje, posėdyje nedalyvavo ir savo nuomonės išsakyti negalėjo (todėl vėliau reikalavo klausimą persvarstyti jiems dalyvaujant)⁴¹.

Beje, šis LKP CK posėdis ir jo nutarimai buvo svarbūs ir neeiliniai (Z. Angarietis neleido nutarimų viešinti dėl konspiracijos⁴²). LKP CK po ilgo laiko tarpo turėjo pirmąjį

³⁶ Z. Angariečio parengta pažyma „Grosman Karl Kristofovič“, 1937 01 04, ten pat, ap. 27, b. 2268, l. 3.

³⁷ Pijaus [Antanas Sniečkus] laiškas, 1936 08 03, ten pat, ap. 28, b. 6359, l. 150.

³⁸ Angariečio laiškas CK nariams, 1935 09 26, ten pat, ap. 18, b. 11, l. 156.

³⁹ Anatoliaus [Aizikas Lifšicas] laiškas, 1935 08 30, ten pat, ap. 28, b. 6359, l. 94.

⁴⁰ LKP CK posėdžio protokolas, 1935 07 19, ten pat, ap. 39, b. 2, l. 1.

⁴¹ Kipro [Karolis Grosmanas] ir Vinco [Aizikas Lifšicas] kreipimasis į Kominterno internacionalinę kontrolės komisiją, 1936 08 30, ten pat, b. 2268, l. 147.

⁴² Angariečio laiškas, 1935 07 27, ten pat, ap. 18, b. 11, l. 104.

sekretorių. Dar svarbiau, kad vienas iš nutarimo punktų numatė, kad naujasis sekretoriatas turi siekti sudaryti sąlygas Politbiurą perkelti į Lietuvą⁴³. Kaip užsiminta, šis aspektas bene aiškiausiai demonstruoja poreikį Z. Angariečiui konsoliduoti savo įtaką. Kadangi jis vykti į Lietuvą negalėjo, turėjo Politbiurą sudaryti iš sau artimų žmonių ir siųsti juos į Lietuvą, arčiau veiksmo. Minėtame LKP CK posėdyje į Politbiurą buvo kooptuotas J. Garelis, tad jį dabar sudarė Z. Angarietis, J. Garelis, K. Sprindys ir A. Sniečkus⁴⁴. Visi jie tuomet aktyviai palaikė Z. Angarietį. Antai, paskirtas naujasis pirmasis sekretorius K. Sprindys laiške, adresuotame LKP CK nariams, rašė: „Reik tik daugiau susiglaust apie drg. Ang[arietį] ir priešakij su juo greičiau žingsniuot pirmin.“⁴⁵

Praėjus maždaug savaitei nuo aptartojo LKP Politbiuro posėdžio, prasidėjo Kominterno kongresas. Jame kalbėdamas Z. Angarietis nepamiršo paminėti, kad sektantizmas⁴⁶ ne tik tarp paprastų, bet ir tarp CK narių sutrukdė LKP taikyti naują taktiką ir suorganizuoti bendrą ir liaudies frontus. Visgi Z. Angarietis neįvardijo kaltininkų pavardžių. Taip iš esmės buvo tęsiamas švelnus K. Grosmano ir A. Lifšico nušalinimas. Vėliau jie, dėstydami savo poziciją, klausė, kodėl nei kongrese, nei nutarimuose nebuvo įvardyti kaltininkai. Abu suprato, kad galbūt nenorėta kaltininkų įvardyti viešai, bet priekaištavo, kad to nepadaryta net ir laiškuose⁴⁷, taip lyg slepiant konfliktą. Nežinia, kodėl elgtasi taip švelniai. Matyt, Z. Angarietis nenorėjo visiškai susidoroti su abiem veikėjais, galbūt buvo siekiama juos palenkti į savo pusę parodžius galią, juk LKP labai trūko patyrusių partijos narių. Neatmestina ir tai, kad Z. Angarietis elgėsi atsargiai – nenorėjo, kad viskas panašėtų į asmeninį arba proteguojamųjų konfliktą, kas galėjo nepatikti Kominterno vadovybei ir galimiems Z. Angariečio priešams ten. Z. Angariečio padėtis Kominterne tada nebuvo itin gera⁴⁸, todėl visokie papildomi konfliktai jam buvo nenaudingi. Faktiškai, įvardijant kaltininkus, galėjo iškilti klausimas, kodėl tik du iš trijų sekretoriato narių atsakingi už klaidas ir kodėl sekretorius (o kartu ir vienintelis iš sekretorių dar ir Politbiuro narys) K. Sprindys nebuvo nubaustas ir net atvirksčiai – paaukštintas į pirmuosius sekretorius. Tokį klausimą aštriai kelė ir nušalintieji.

⁴³ LKP CK posėdžio protokolas 1935 07 19, ten pat, ap. 39, b. 2, l. 1–4.

⁴⁴ Ten pat, l. 1.

⁴⁵ Igno [Kazys Sprindys] pastabos dėl Anatolio ir Klimo laiškų, 1935 11 25, ten pat, ap. 28, b. 6359, l. 96.

⁴⁶ Kaip būdinga komunistinei retorikai, šio termino definicija nėra niekur paaiškinta. Iš esmės jis apibūdina nepritariamą plačiai partinei taktikai, nukrypimą nuo jos, polinkį į uždarumą, atsiribojimą. Konkrečiai ketvirtą dešimtmečio viduryje sektantizmu laikytas nenoras bendradarbiauti su kitų pakraipų socialistine darbininkija, taip fabrikuose ar kitose vietose kuriant lyg komunistų sektas. Taip pat pasireiškė nenoru siekti sudaryti bendrą ir / ar liaudies frontą, bendradarbiauti ir išnaudoti įvairias legalias darbo formas, „infiltruotis“ į legalias organizacijas ir pan.

⁴⁷ Anatolio [Aizikas Lifšicas] laiškas, 1935 08 30, ten pat, ap. 28, b. 6359, l. 94.

⁴⁸ J. Švilpa, min. veik., p. 112–113.

„Laiškų audra“: kova tarp A. Lifšico ir K. Grosmano bei Z. Angariečio, K. Sprindžio ir A. Sniečkaus

Patys „kaltinamieji“ nusprendė netylėti ir savo poziciją išdėstė laiškuose LKP CK nariams. Per kelis mėnesius buvo parašytas ne vienas laiškas: negalint surengti susirinkimo, bendrauta netiesiogiai. Nors partinė drausmė reikalavo, kad būtų laikomasi LKP CK nutarimų ir vykdomos partijos užduotys (šiuo atveju vykti dirbti į provinciją), A. Lifšicas ir K. Grosmanas to nepaisė.

Abu pripažino padarytas klaidas ir nesusipratimus dėl naujosios taktikos, visgi kėlė klausimą dėl kolektyvinės LKP CK sekretoriato atsakomybės. K. Grosmanas (matyt, ir A. Lifšicas) K. Sprindį suvokė kaip faktinį pirmąjį sekretorių nuo 1933 m. pabaigos. Nors jis nebuvo oficialiai tokiu paskirtas iki pat 1935 m. vasaros, bet buvo vienintelis LKP CK sekretoriato narys, kartu ir Politbiuro narys ir, anot K. Grosmano, jam turėjo tekti didesnė ar bent ne mažesnė atsakomybė nei jiems abiem (juk Z. Angarietis manė, kad sekretoriats daugiausia įtakos turėjo A. Lifšicas). Taigi, K. Grosmano nuomone, K. Sprindys negali būti pirmuoju sekretoriumi, nes jis juo jau buvo būtent tada, kai Z. Angarietis pats įvardijo daug sekretoriato padarytų klaidų. Argumentas prieš K. Sprindį grįstas dar ir tuo, kad jis per sekretoriato posėdžius neprieštaravo ir savo „teisingos“ pozicijos nepasakydavo⁴⁹. Vietoje K. Sprindžio į pirmuosius sekretorius buvo siūloma skirti I. Meskupą⁵⁰. Šis tada dar labai svyravo ir nebuvo pasirinkęs aiškios pozicijos, už tai buvo kritikuojamas Z. Angariečio. Šis gerai suprato, kad A. Lifšicas siekia I. Meskupą paskirti pirmuoju sekretoriumi, kad per jį galėtų daryti įtaką visam sekretoriatui, ir tokį siūlymą pavadino nesveiku, galinčiu sukurti nesantaiką tarp CK narių⁵¹.

Nors Z. Angarietis nepamiršo ir savikritikos (būtinose partinėje retorikoje), dar kartą patikino, kad buvo teisingai pasielgta pašalinus iš sekretoriato A. Lifšicą ir K. Grosmaną bei įtraukus į jį J. Garelį ir J. Vinickį, o pirmuoju sekretoriumi paskyrus K. Sprindį, nes dabar pasistūmės naujosios taktikos propagavimas. Z. Angarietis taip pat teigė, kad A. Lifšico ir K. Grosmano pašalinimas iš sekretoriato nereiškia abiejų pašalinimo iš partijos gyvenimo ar LKP CK⁵². Taigi, faktiškai vėl buvo bandoma švelninti padėtį, o galbūt dėl neaiškių priežasčių glaistyti bręstančius nesutarimus ar net skilimą.

Vėlesnis susirašinėjimas tik aštrėjo, pereita prie asmeniškumų. Tiesa, bandyta nenusižengti partinei retorikai ir būti savikritiškais, bet ir toliau kritikuotas atsakomybės

⁴⁹ Klimo [Karolis Grosmanas] laiškas, 1935 10 25, LYA, f. 77, ap. 18, b. 15, l. 33–36.

⁵⁰ Anatolio [Aizikas Lifšicas] laiškas, 1935 08 30, ten pat, ap. 28, b. 6359, l. 94; Angariečio laiškas CK nariams, 1935 09 26, ten pat, ap. 18, b. 11, l. 156–163.

⁵¹ Angariečio laiškas CK nariams, 1935 09 26, ten pat, b. 11, l. 159, 162–163.

⁵² Ten pat, l. 164.

perkėlimas ant dviejų sekretoriato narių, ignoruojant ir K. Sprindžio atsakomybę. Anot A. Lifšico, K. Sprindys buvo sekretorius ir nieko nedarė, kad pakeistų padėtį, taisytų ar informuotų apie klaidingą veikimą. A. Lifšicas atmetė Z. Angariečio kaltinimus ir teiginis, kad būtent jis atliko pagrindinį vaidmenį sekretoriате ir klausė:

Kas klidė Ignui [Sprindžiui – M. Ė.] turėti vadovaujančią rolę? Neturėjo jis vadovaujančios rolės – tai turėjo turėti! Kas gi jam neleido turėti? Juk Ignas labiau už kitus Sekretoriato narius buvo įpareigotas turėti vadovaujančios rolės [...], nes visam Sekretoriате Ignas buvo vienintelis Politbiuro narys, ir atrodo jei reikalaut atsakomybės iš Sekretoriato narių, tai pirmoj eilėj teks reikalaut iš Politbiuro nario, iš Igno! [...] Aš stačiai sakau, kad d. Angarietis įvairiais būdais visuomet ieško Igną glostyt ir jį išsukinėt, ką rodo ir d. Angariečio laiškas ir paskyrimas Igno I-uoju sekretorium tuo tarpu kai mane ir Klimą [Grosmaną – M. Ė.] išvedė iš Sekretoriato⁵³.

J. Garelis taip pat palaikė savo patroną⁵⁴. Kaip ir J. Vinickis, kuris teigė, kad A. Lifšicas ir K. Grosmanas turėtų daugiau analizuoti savo klaidas, o ne ieškoti kitų klaidų, ir apskritai niekas neturėtų daugiau gilinti diskusijos, nes tai tik kelia nesantaiką tarp LKP CK narių⁵⁵. Tačiau K. Sprindys nė neketino sustoti. Atsakydamas į A. Lifšico ir K. Grosmano pozicijas, žodžių į vatą jis nebevyniojo. Laiške išreiškė visišką palaikymą Z. Angariečiui (jau cituoti žodžiai „susiglaust apie Angarietį“), o A. Lifšico ir K. Grosmano laiškus vertino kaip išsisukinėjimą ir puolimą prieš jį, Z. Angarietį ir A. Sniečkų. Ne kartą laiškuose rašė, kad A. Lifšicas ir K. Grosmanas elgiasi arogantiškai, pyksta už kritiką, bet patys savo klaidų nemato⁵⁶.

Iš visko matyti, kad susidarė grupuotės: iš vienos pusės – buvę LKP CK sekretoriato nariai A. Lifšicas ir K. Grosmanas (tikėtina, kad pradžioje ir I. Meskupas) bei Kauno partinės organizacijos veikėjai ir aktyvistai. Kitoje pusėje buvo Z. Angarietis ir likę LKP CK sekretoriato nariai (K. Sprindys, J. Garelis, J. Vinickis) bei tuomet dar Politbiuro narys A. Sniečkus. Beje, K. Sprindys jam patikėtos misijos neatliko arba jam buvo sugalvotas kitas vaidmuo, nes 1935 m. rudenį jis išvyko atgal į Maskvą, o faktinis pirmasis sekretorius buvo J. Garelis⁵⁷.

Istoriko J. Švilpos iškelta versija, kad šią kovą inicijavo LKP nariai žydai⁵⁸, yra įdomi, tačiau jai pagrįsti svarių šaltinių trūksta. Akivaizdu, kad vienoje barikadų pusėje buvęs žydų tautybės A. Lifšicas ir kai kurie Kauno komunistai žydai (beje, K. Grosmanas

⁵³ Ten pat, l. 71 ap.

⁵⁴ Valio [Juozas Garelis] laiškas, 1935 12 05, ten pat, f. 77, ap. 28, b. 6359, l. 99.

⁵⁵ Irklo [Jankelis Vinickis] laiškas, 1935 11 25, ten pat, ap. 18, b. 15, l. 88.

⁵⁶ Igno [Kazys Sprindys] laiškas, 1935 11 25, ten pat, ap. 28, b. 6359, l. 96.

⁵⁷ B. Fogelevičius, Juozas Garelis, ten pat, b. 2958, l. 13; Belovo pažyma apie Garelį, [be datos, ne anksčiau kaip 1940 m.], ten pat, b. 2957, l. 17.

⁵⁸ J. Švilpa, min. veik., p. 114.

nebuvo žydas⁵⁹), sufleruoja tokią versiją. Bet ir tarp kitos barikadų pusės palaikytojų buvo žydų (J. Vinickis), o ir I. Meskupas, nors pradžioje buvo neapsisprendęs, lyg ir linko prie A. Lifšico ir K. Grosmano, bet galiausiai palaikė Z. Angarietį. Susirašinėjimuose ar konflikto aiškinimosi dokumentuose tautybė niekada neakcentuota, o konfliktų priežastys buvo taktinės-politinės, su nemažai asmeniškumų, akcentuojant asmenines charakterio savybes (autoritariškumas, nesavikritiškumas ir pan.), todėl manytina, kad konfliktas buvo labiau asmeninis nei tautinis.

Konflikto eskalavimas kreipiantis į Kominterną

Visos diskusijos truko iki 1935 m. vėlyvo rudens. Vėliau laiškų šiuo klausimu kurį laiką nebuvo, tema iškildavo epizodiškai. K. Grosmanas ir A. Lifšicas dėjosi išvykę dirbti į provinciją, nors vėliau paaiškėjo, kad jie dažniau būdavo Kaune. Jie taip pat liko LKP CK nariais. Iš šaltinių panašu, kad Z. Angarietis bent tuomet buvo patenkintas, kaip viskas susiklostė, ir neketino aštrinti pozicijos. 1936 m. pradžioje ir viduryje Kominternui rašytose pažymose apie A. Lifšicą jis nemini jokių įvykių 1935 m. (klaidų, pašalinimo, diskusijų). Tačiau vėliau ant šių dokumentų ranka prirašo, kad reiktų žiūrėti naujas pažymas, taip leisdamas suprasti, kad kažkas pasikeitė⁶⁰. Darytina išvada, kad Z. Angarietis tuomet nebuvo suinteresuotas susidoroti nei su A. Lifšicu, nei su K. Grosmanu, jam užteko, kad jie nušalinti.

J. Garelis savo laiške dar 1935 m. pabaigoje perspėjo, kad Politbiurui ir Z. Angariečiui reiktų taip reaguoti, kad A. Lifšico ir K. Grosmano nepastūmėtų aštrinti šio klausimo⁶¹. Ir nors vieno iš savo laiškų pabaigoje K. Grosmanas pareiškė, kad jis neketina kelti jo ir A. Lifšico išmetimo iš Sekretoriato klausimo už LKP CK ribų⁶², šio pažado nesilaikė, tikėtina, paskatintas A. Lifšico.

1936 m. gegužės 26 d. iš Maskvos į Kauną išvyko A. Sniečkus⁶³. Kadangi kiek anksčiau į Maskvą iš Kauno atvyko K. Sprindys, buvo suimtas J. Garelis⁶⁴ bei J. Vi-

⁵⁹ Istoriografijoje kartais klaidingai nurodoma, kad K. Grosmanas buvo žydų tautybės. Tikroji pavardė, tikėtina, buvo Grasmanis, bet partiniuose dokumentuose rašyta Grosmanas (suslavintą „a“ keičiant į „o“; po 1940 m. pavardę pasikeitė į Didžiulis). K. Grosmano byloje, sudarytoje Kominterno lietuvių sekcijoje, jo tautybė nurodoma latvis, LYA, f. 77, ap. 28, b. 2268–2269.

⁶⁰ Pažyma apie Frišmaną [Aizikas Lifšicas], 1936 06 06, ten pat, b. 6359, l. 1–2.

⁶¹ Valio [Juozas Garelis] laiškas, 1935 12 05, ten pat, b. 6359, l. 99.

⁶² Klimo [Karolis Grosmanas] laiškas, 1935 10 25, ten pat, ap. 18, b. 15, l. 33–36.

⁶³ Prašymas praleisti Čekoslovakijos pilietį Josifą Karą [Antanas Sniečkus] be patikros pasienyje, 1936 05 26, ten pat, ap. 28, b. 10284, l. 134.

⁶⁴ Valstybės saugumo policijos Kauno apygardos dienynas, Nr. 60, 1936 05 09, LCVA, f. 378, ap. 10, b. 545, l. 231.

nickis⁶⁵, LKP CK sekretoriatas vėl liko be vadovų. Z. Angariečio vykdomas naujosios Kominterno taktikos propagavimas ir nutarimų vykdymas, pašalinus nepritariančius, konsolidavus valdžią ir sutelkus šalininkus, pradėjo duoti rezultatus. 1936 m. vasarą VSD agentūros skyriaus viršininkas, teigė, kad:

Apskritai tenka konstatuoti, kad komunistų partija ir jos šalutinės organizacijos, po atsi-palaidavimo nuo sektantizmo⁶⁶, pradėjo daug aktyviau skverbtis į darbininkų mases, į liaudį su šūkais „Visi į bendrą liaudies frontą“ ir tuo būdu pradeda įgyti didesnę įtaką platesnėse masėse. Tuo pačiu komunistų partija darosi ir pavojingesnė esamai valstybinei socialinei san-tvarkai⁶⁷.

Nors suaktyvėjimo būta, tačiau gana greitai pasimatė, kad toks vertinimas buvo kiek perdėtas, žmonės nelinko palaikyti komunistų, o jų menkos sėkmės baigdavosi suėmus aktyvesnius narius. A. Sniečkus į Lietuvą nusiųstas kaip Z. Angariečio patikėtinis ir tu-rėjo tapti LKP CK pirmuoju sekretoriumi⁶⁸ bei sudaryti Liaudies frontą⁶⁹. Tačiau laukė ir kiti darbai – Z. Angarietis įtarė LKP viršūnėje Kaune esant išdaviką, per kurį gauta infor-macija padėjo VSD suimti J. Garelį ir J. Vinickį. Todėl Z. Angarietis patarė A. Sniečkui laikytis ypatingos konspiracijos, kad niekas nežinotų, jog jis yra Kaune ir, kad jis yra pirmasis sekretorius⁷⁰.

A. Sniečkus turėjo išsiaiškinti, kas galėjo išduoti informaciją. „Įtariamieji“ netrukus atsirado. Taip sutapo, kad vos A. Sniečkui atvykus, 1936 m. birželio 17 d. vienoje Kau-no lėntpjūvėje darbininkas Antanas Kranauskas nušovė lėntpjūvės savininką ir nusišovė pats. A. Kranausko laidotuvės virto manifestacija, kurią išvaikė policija. Dėl to kelias dienas streikavo dalis Kauno darbininkijos. LKP bandė „prisiplakti“ prie tų įvykių, tačiau buvo dezorganizuoti. Be to, bent iš vėlesnių dokumentų matyti, kad A. Lifšicas tuomet buvo Kaune (nepaisant LKP CK draudimo) ir antrą streiko dieną rekomendavo jį baigti. Taigi Z. Angariečiui kilo mintis, kad A. Lifšicas sąmoningai norėjo suardyti streiką, kad

⁶⁵ Valstybės saugumo policijos Kauno apygardos dienynas, Nr. 69, 1936 06 03, ten pat, l. 242.

⁶⁶ Tai, kad VSD žinojo ir suprato šį terminą, rodo juos buvus neblogai įsigilinusius į situaciją ir vidinį partijos gyvenimą. Tai taip pat rodo, kad VSD buvo šiek tiek užčiuopę konfliktus partijos viduje.

⁶⁷ VSD Agentūros skyriaus viršininko apžvalga apie politinių partijų ir organizacijų veikimą per 1936 m. liepos mėn., ten pat, ap. 3, b. 4551, l. 34.

⁶⁸ Nėra aišku, ar A. Sniečkus jau atvyko į Kauną kaip naujas pirmasis sekretorius ar buvo paskirtas 1936 m. vasaros eigoje. 1940-aisiais jis rašė, kad LKP CK sekretoriumi buvo nuo 1936 m. gegužės iki 1939 m., kai buvo suimtas. A. Sniečkus dažnai dokumentuose pasirašinėdavo LKP CK sekretoriumi, o ne pirmuoju sekretoriumi. Žr. LYA, f. 1771, ap. 258, b. 349, l. 6ap. Beje, Lietuvos saugumo tarnybos gana greitai, jau 1936 m. birželio 30 d. per agentus sužinojo, kad vietoje suimto Garelio turi atvykti arba jau atvyko „Angariečio dešinioji ranka“ A. Sniečkus. Valstybės saugumo ir kriminalinės policijos Šiaulių apygardos biuletenis, 1936 06 30, fotografuota kopija, ten pat, f. 16895, ap. 2, b. 6, l. 77.

⁶⁹ V. T i n i n i s, *Sniečkus: 33 metai valdžioje*, Vilnius, 2000, p. 27–28.

⁷⁰ Z. Angariečio laiškas „Apie CK narių suėmimus“, 1936 12 20, LYA, f. 77, ap. 28, b. 6359, l. 210.

vėliau galėtų apkaltinti LKP CK blogu vadovavimu⁷¹, o galbūt net kieno nors paskatintas sąmoningai sabotavo streiką. Abu veikėjai netgi teigė, kad streikas po A. Kranausko laidotuvių niekaip nesusijęs su LKP Kauno organizacijos darbu ar jos veikla – t. y. nebuvo inspiruotas komunistų⁷².

Nors tolesni įvykiai 1936-ųjų birželį nėra visiškai aiškūs, tačiau toks abiejų veikėjų elgesys sukėlė A. Sniečkaus reakciją. Iš šaltinių aišku, kad jo iniciatyva buvo priimtas LKP CK sekretoriato nutarimas dėl A. Lifšico ir K. Grosmano. Aiškindamas nutarimo motyvus A. Sniečkus teigė, kad A. Lifšicas ir K. Grosmanas, nepaisydami LKP CK nutarimo, tik trumpam buvo išvažiavę į provinciją, bet netrukus grįžo į Kauną. Čia jie bendravo su nepatikimais Kauno komunistais, per kuriuos neva vykdė „frakcinį darbą“, t. y. lyg veikė sudarę grupuotę. A. Sniečkus teigė, kad pasikalbėjęs su A. Lifšicu šis pareiškė, kad toks sekretoriato nutarimas yra įžūlus ir pareiškė, kad nori kreiptis į Kominterną. A. Sniečkus buvo kategoriškas: „[...] jeigu tęs tendencingą kritiką už CK ribų ir prieš CK liniją, tada, mums atrodo, prisireiks klausimą statyti giliau, su reikšmingesnėmis organizacinėmis priemonėmis“⁷³.

„Kritika už CK ribų“ prasidėjo 1936 m. liepos 11 d., kai A. Lifšicas ir K. Grosmanas Kaune parašė pareiškimą Kominterno vykdomajam komitetui⁷⁴, kuriame išdėstė savo poziciją ir prašė įsikišti, padėti išsiaiškinti nesutarimus bei pagerinti atmosferą LKP CK. Jie argumentavo, kad juos ne tik pašalino iš LKP CK sekretoriato, bet nušalino ir nuo CK darbo (posėdžių, sprendimų priėmimo), nors jie formaliai liko LKP CK nariais. A. Lifšicas ir K. Grosmanas išdėstė savo poziciją ir dėl kaltinimų: Darbo rūmų boikoto, „sektantiškų“ nusistatymų bendro ir liaudies frontų atžvilgiu ir dėl „neteisingos kadru politikos“. Nieko naujo, lyginant su ankstesniais laiškais, jie čia nepasakė. Nauja buvo jų reikalavimų / pageidavimų išdėstymas: 1) išaiškinti ginčytinus klausimus; 2) peržiūrėti ir panaikinti sprendimą dėl jų pašalinimo iš sekretoriato; 3) užtikrinti kolektyviškumą LKP CK darbe ir užtikrinti, kad nuo LKP CK darbo nebūtų nušalinami CK nariai. Kad būtų sklandžiau išaiškinama padėtis, abu prašė juos iškviešti į Maskvą⁷⁵. Jie vėlgi pripažino, kad klydo, bet laikėsi savo – atsakingi ne tik jie, bet ir K. Sprindys.

⁷¹ Z. Angariečio laiškas į Kauną, 1936 08 15, ten pat, ap. 19, b. 5, l. 87.

⁷² LKP CK laiškas į Kauno organizacijos narius, 1936 m. gruodis, LCVA, f. 378, ap. 10, b. 67, l. 151.

⁷³ Pijaus [Antanas Sniečkus] laiškas, 1936 06 08, LYA, f. 77, ap. 28, b. 6359, l. 120–122. Liškas datuojamas 1936 06 08, bet datavimas neteisingas, nes laiške A. Sniečkus rašo ir apie visuotinį streiką, kuris įvyko vėliau, birželio 18–20 d.

⁷⁴ Nors adresuota Kominterno vykdomajam komitetui, išties klausimas turėjo patekti ir panašu, kad pateko į Kominterno internacionalinės komisijos rankas (jos narys buvo ir Z. Angarietis), nes būtent šis Kominterno organas nagrinėjo skundus dėl disciplinos, bausmių ir panašiai. Žr. ištraukos iš Kominterno statuto, ten pat, ap. 14, b. 7, l. 17.

⁷⁵ Vinco [Aizikas Lifšicas] ir Kipro [Karolis Grosmanas] pareiškimas Kominterno vykdomajam komitetui, 1936 07 11, ten pat, ap. 28, b. 2268, l. 151–152.

Tačiau šiame laiške A. Lifšicas ir K. Grosmanas nuėjo kiek toliau nei ankstesniuose – jie aiškino, kad jų pašalinimas iš sekretoriato tapo įmanomas tik dėl to, kad mirė V. Kapsukas, kurį abu palaikė 1933–1934 m. šiam nesutariant su Z. Angariečiu⁷⁶. Nors tiesiai nerašoma, bet bandoma sudaryti įspūdį, kad tai Z. Angariečio kerštas. K. Sprindys kaltintas irgi ne iš pavydo – bandyta pasakyti, kad jis yra Z. Angariečio žmogus, todėl jam negaliojo kaltinimai dėl prasto darbo, kuriuo buvo apkaltinti patys⁷⁷.

Kominterno reakcija nėra aiški, bet panašu, kad jie klausimą spręsti paliko LKP CK. A. Sniečkus vertino griežtai – kadangi tai kolektyvinis (šis žodis pabrauktas) kreipimasis, tai reiškia, kad abu yra sudarę frakciją ir veikia prieš LKP CK⁷⁸. Iš tų laiškų matyti, kad frakcija ar grupuotė buvo matoma ne tik tarp A. Lifšico ir K. Grosmano, jie bandė paveikti ir dalį Kauno partinio aktyvo, ypač kitų LKP CK narių nepalankiai vertinamus „Alfredą“ ir jo žmoną „Aldoną“⁷⁹. Dar 1921 m. X RKP(b) suvažiavime frakcijos kompartijos viduje buvo uždraustos ir nuo tada negalėjo būti atvirų frakcijų ir „nukrypimų nuo partijos linijos“, todėl toks kaltinimas buvo rimtas partinės disciplinos laužymas. Ir nors LKP(b) buvo ne RKP(b), tačiau kompartijų vidaus tvarka nusižiūrėta iš ten.

Vėliau A. Sniečkus parašė ilgą (23 mašinraščio lapai) laišką, kurį skaitė ir jam pritarė kiti LKP CK sekretoriai. Jame išreikštas palaikymas Z. Angariečiui ir apžvelgiama bei kritikuojama A. Lifšico ir K. Grosmano pozicija. A. Sniečkus konstatavo, kad reikia kovoti prieš abiejų veikėjų norą suskaldyti LKP CK, prieš jų frakcinę kovą ir norą nuteikti LKP CK daugumą prieš Z. Angarietį. Buvo atmesti abiejų reikalavimai peržiūrėti LKP CK sprendimą, siūlymai surengti visų CK narių posėdį, be to, A. Lifšicui (kuris laikytas konflikto iniciatoriumi) uždrausta kalbėti kolektyvo vardu (už save ir už K. Grosmaną), nes kiekvienas CK narys gali kelti klausimus tik individualiai, nesudarydamas grupuočių⁸⁰.

Anksčiau Z. Angarietis nebuvo linkęs susidoroti ir baismės buvo palyginti menkos, o dabar jis pasisakė net už griežtesnį nei A. Sniečkaus surašytas vertinimą. Gali būti, kad jo nuomonę pakeitė įsitikinimas, jog A. Lifšicas ir K. Grosmanas sąmoningai žlugdė 1936 m. birželio streiką. Dabar Z. Angarietis užsimojo stipriai: teigė, kad kai A. Lifšicas

⁷⁶ Ten pat, l. 147.

⁷⁷ Šio laiško kelias į Maskvą gana mėšlingas. A. Sniečkus rašė Z. Angariečiui, kad gavo A. Lifšico ir K. Grosmano pareiškimą, ir klausė, ar siųsti tą laišką į Maskvą, t. y. ar „pagal statutą galima tokią dokumentą užlaikyti“. A. Sniečkus nenorėjo, kad klausimas būtų eskaluojamas Maskvoje. Matyt, Z. Angarietis turėjo planą ir liepė laišką siųsti, nes jis vis dėlto buvo nusiųstas Kominterno internacionalinės kontrolės komisijai, kuri nagrinėjo tokio pobūdžio skundus (jos narys buvo ir Angarietis). Pijaus [A. Sniečkus] laiškas Angariečiui, 1936 07 16, ten pat, ap. 28, b. 6359, l. 126; Į Kominterno internacionalinės komisijos sekretoriatą siunčiamų dokumentų sąrašas, 1936 08 15, ten pat, ap. 28, b. 6359, l. 115.

⁷⁸ Pijaus [A. Sniečkus] laiškas Angariečiui, 1936 07 16, ten pat, ap. 28, b. 6359, l. 124–126.

⁷⁹ Pijaus [A. Sniečkus] laiškas Angariečiui, 1936 08 03, ten pat, l. 147–148.

⁸⁰ Ten pat, l. 162.

buvo suimtas, saugumas žinojo, jog jis LKP CK narys (nes jau anksčiau nesilaikė konspiracijos), bet nubaudė švelniai (kai kiti gaudavo 6–10 metų kalėjimo). Nors nieko daugiau nebuvo parašyta, tokia žinute kaltinta, kad A. Lifšicas gali būti VSD agentas, patikėtinis ar tiesiog „naudingas kvailys“. Be to, jis buvo apkaltintas nekovojęs prieš trockistus ir netgi juos užstojęs. Šalia to buvo išvardyta dar 11 „kaltinimų-įtarimų“ (elgesys kalėjime, konspiracijos nesilaikymas, įtartinų elementų rėmimas, Maskvoje palaikė ryšius su įtartiniais veikėjais, sektantiška politika, 1935 m. kovo 14 d. CK laiško neišplatintas, nepaklusimas CK nutarimui dėl darbo provincijoje, atvykimas į Kauną nepaisant CK draudimo, siekis išsiaiškinti, kas sudaro CK sekretoriatą, raginimas atsitraukti ir nutraukti birželio streiką⁸¹).

Galiausiai Z. Angarietis konstatavo, kad abiejų veikla tapo pavojinga, bet net ne dėl jų opozicijos ir „frakciškumo“, bet dėl įtartinumo:

Jeigu jie nėra ochrankos [saugumo – M. Ė.] agentai, tai vis tiek yra ginklai saugumo rankose, per kuriuos šie sugeba susidoroti su partijos vadovais ir dirbti partijos viduje. Tikėtina, kad ne atsitiktinai kiti CK nariai uždaromi į kalėjimą ilgam laikui, o Vincas [Lifšicas – M. Ė.] ir Kipras [Grosmanas – M. Ė.] po suėmimo netrukus paleidžiami. Iš visko, mano nuomone, ir Vincas ir Kipras turi būti nušalinti ne tik nuo darbo prie CK, bet ir apskritai nuo vadovaujamo ir konspiratyvaus partinio darbo, jie abu turi pereiti į legalų darbą (bet ne Kaune) [...]. O jeigu jie toliau dirbs partinį darbą, abu reikia nušalinti nuo partijos⁸².

Partinio darbo ir taktikos klaidos, atvedusios prie kaltinimo „fraciniu darbu“, virto įtarimais sąmoninga arba nesąmoninga pagalba Lietuvos valdžiai, VSD bei trockizmu:

Tai ne tik fracinis darbas. Tai daug blogiau. Anatolijus [Lifšicas – M. Ė.] matyti sąmoningai ardė visuotiną streiką, kad paskui mus kaltinti už blogą jo pravedimą arba žvalgyba per jo pažįstamus pamokino jį patart streiką likviduoti. Žvalgyba, matyti, taip manevruoja, kad iš vadovaujančių draugų pasilikytų tik jiedu, kad tuo būdu padėt jiems sudaryt sekretoriatą ir ardyt mūsų darbą⁸³.

Z. Angarietis siūlė nušalinti A. Lifšicą 6 mėnesiams nuo pagrindinio darbo ir griežtai įspėti, kad jeigu ir toliau taip veiks, bus pašalintas iš partijos. K. Grosmanui siūlyta analogiška bausmė, tik be nušalinimo⁸⁴. Visgi LKP CK sekretoriatas buvo griežtesnis ir nuo pagrindinio darbo 6 mėnesiams nušalino abu veikėjus⁸⁵.

⁸¹ Angariečio laiškas Kominterno internacionalinės kontrolės komisijai, 1936 08 15, ten pat, b. 2268, l. 178–180.

⁸² Ten pat, l. 181.

⁸³ Angariečio laiškas į Kauną, 1936 08 15, ten pat, ap. 19, b. 5, l. 87.

⁸⁴ Ten pat, l. 87–88.

⁸⁵ CK sekretoriato pranešimas apie A. ir K. pašalinimą nuo palėpinio darbo 6 mėnesiams, LCVA, f. 378, ap. 10, b. 67, l. 105.

A. Lifšico apkaltinimas trockizmu

Jau 1936 m. vasarą Z. Angariečio retorika A. Lifšico ir K. Grosmano atžvilgiu griežtėjo iki atvirų kaltinimų. Tačiau rudenį kilo isterija dėl galimos trockistų provokacijos, kai trockistas Antanas Šumauskas (Šumovskis) apkaltino LKP CK sekretorių K. Sprindį esant VSD agentu⁸⁶ ir apie tai visų pirma norėjo pranešti A. Lifšicui bei K. Grosmanui, su kuriais nors ir nesutarė, bet jais pasitikėjo. Ši istorija gana miglota, šaltiniai labai tendencingi, bet A. Lifšicas ir K. Grosmanas vėl turėjo aiškintis, kodėl kažkokie trockistai jais pasitiki. Čia jau ne tik Z. Angarietis, bet ir A. Sniečkus nerinko žodžių (teigė, kad abu veikėjai palaiko tiesioginius ryšius su trockistais) ir demonstravo gana pašaipią pagiežą jų atžvilgiu (A. Lifšičą pašaiptai kabutėse pavadino „partijos vadu“)⁸⁷.

Su tuo, kad vien tik kieno nors šnekos gali rodyti A. Lifšičą ir K. Grosmaną turintį ryšių su trockistais, nesutiko neseniai į LKP CK sekretoriatą kooptuotas Boleslovas Baranauskas-Silva⁸⁸. Tačiau A. Sniečkus toliau stengėsi įrodyti savo: galbūt pokalbiai ir negali rodyti tiesioginio ryšio, bet A. Lifšico ir K. Grosmano trockistams rodomas liberalumas liudija trockistų daromą įtaką jiems. Galiausiai pareiškė nuomonę, kad nors jis netiki, kad jie galėtų būti VSD agentai, bet visa jų veikla 1936 m. rodo, kad jie yra antipartiniai veikėjai, ir reiktų spręsti dėl jų tolesnio buvimo partijoje⁸⁹. Toks paprastų pokalbių pavertimas sąsajų su trockistais įrodymu rodo absoliutų nepasitikėjimą, ypač A. Lifšicu. Nežinia, ar išties bijota trockizmo įtakos, ar trockizmu tik prisidengta norint susidoroti. Susidorojimo versija tuomet sklandė ir tarp kitų partijos narių. Kiek vėliau, kilus dar vienam skandalui, A. Sniečkus rašė:

Kai pereitais metais mes Anatolį ir Klimą [Lifšičą ir Grosmaną – M. Ė.] kvalifikavom kaip supuvusius liberalus, tai kai kas norėjo išžiurėti, kad tai buvo mūsų kovos metodas jiems pašalinti iš vadovaujančio darbo. Dabartiniai daviniai sugriauna tokias pažiuras. Antra, kai žmonės pradeda vesti antipartinę kovą, tai savaime jie pradeda artintis prie trockistų⁹⁰.

A. Sniečkaus minimi „dabartiniai daviniai“ – tai įvykiai 1937 m. pradžioje, kai A. Lifšicas jau buvo patekęs į Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą. Kameros kolektyvas, pritardamas „kovai prieš trockistus ir liaudies priešus“, sugalvojo parašyti laišką SSRS NKVD liaudies komisarui Nikolajui Ježovui ir pasirašytą nusiųsti. Planuota surinkti apie 140 politinių kalinių parašų. Tačiau atsirado tokio sumanymo priešininkų, tarp kurių

⁸⁶ Z. Angarietis, A. Sniečkus ir kiti nemanė, kad tai tiesa, bet ragino faktus tikrinti ir neprarasti budrumo.

⁸⁷ Pijaus [A. Sniečkus] laiškas „Apie trockistų provokaciją ir apie Anatolijų ir Klimą“, 1936 10 15, LYA, f. 77, ap. 28, b. 6359, l. 198.

⁸⁸ Silvos [Boleslovas Baranauskas] laiškas, 1936 10 27, ten pat, l. 205.

⁸⁹ Pijaus [A. Sniečkus] laiškas, 1936 10 29, ten pat, l. 207.

⁹⁰ Kazio [A. Sniečkus] laiškas, 1937 11 15, ten pat, l. 182.

buvo ir A. Lifšicas. Iš išlikusių kalinių laiškų matyti, kad buvo pranešimų apie A. Lifšico kalbas ir SSRS bei kompartijos kritikos dėl Tuchačevskio sušaudymo ir trockistų teismų⁹¹. A. Sniečkus, informuodamas Z. Angarietį rašė, kad taip pasisakydamas A. Lifšicas „pasisakė prieš visą VKP(b) CK liniją kovoj prieš kontrrevoliucinį trockizmą“⁹². Dėl tokio A. Lifšico elgesio LKP CK surengė posėdį ir nusprendė jį išmesti iš partijos. Tai buvo labai griežtas sprendimas. Nors konstatuota, kad A. Lifšicas nepriklausė trockistinei organizacijai ir nebuvo trockistas, bet LKP CK įvertino jo ankstesnę „antipartinę“ veiklą, kuri nebuvo atsitiktinė dėl polinkio į trockizmą⁹³.

K. Grosmanas, sužinojęs apie A. Lifšico likimą, parašė kelis laiškus „draugams“. Viename jų atsiribojo nuo A. Lifšico (nors jo nesmerkė), o kitame pripažino klydęs pats. K. Grosmanas dėstė, kad jeigu 1935 m. rudenį visi tie laišškai dar buvo normali partinė diskusija, tai 1936 m. vasarą, po LKP CK sekretoriato nutarimo, jo ir A. Lifšico veikla „įgavo kovos bruožų ir tapo frakcine“. Jis visiškai pripažino klaidas, atmetė kaltinimus, mestus Z. Angariečiui ir LKP CK. Iš laiško aišku, kad apie šiuos dalykus su juo kalbėjo Juozas Bulavas-Ladas. Jis papasakojo apie sėkmingus rinkimų į Darbo rūmus ir kitus dalykus, ir neva K. Grosmanui tapo aišku, kad jis klydo⁹⁴. Gal dėl to, kad A. Lifšicas buvo kalėjime, K. Grosmanas suprato esąs vienas ir dar nušalintas nuo partinės veiklos. Kadangi legaliai veikti turbūt negalėjo, jam nebuvo kitos išeities kaip tik „susitaikyti“ su Z. Angariečiu ir kitais. Po šiuo laišku Z. Angarietis parašė, kad jis su A. Sniečkumi sutarė, jog reikia gražinti K. Grosmaną prie atsakingo partinio darbo viename iš Lietuvos rajonų⁹⁵. Šią informaciją VSD informatoriai perdavė ir Lietuvos tarnyboms⁹⁶.

Vertinimas, reikšmė ir likimas

Ryšiausias Z. Angariečio valdžios telkimo pasiekimas – 1936 m. į Lietuvą nusiųstas A. Sniečkus ir faktinis Politbiuro perkėlimas čia. Apie tai, kad LKP CK Politbiuras būtų formaliai perkeltas, duomenų nėra, tačiau 1936 m. kurį laiką Lietuvoje dirbo trys iš keturių Politbiuro narių. 1938 m. sausį, dar iki Z. Angariečio suėmimo, pirmą kartą po ilgo laiko tarpo Pakaunėje įvyko LKP CK plenumas, anksčiau vykdavęs tik Maskvoje. Šis faktas taip pat liudija galios centro perkėlimą. Kominternas, 1937 m. nagrinėjęs padėtį

⁹¹ K. K. kom. frakcijos laišakai iš Kauno SD kalėjimo, 1937 07 18, ten pat, l. 286.

⁹² Kazio [A. Sniečkus] laiškas, 1937 11 15, ten pat, l. 181.

⁹³ Ten pat.

⁹⁴ Klimo [Karolis Grosmanas] laiškas, 1937 05 17, Maskvoje gautas 1937 09 16, ten pat, b. 2268, l. 192–194.

⁹⁵ Ten pat, l. 194.

⁹⁶ Sandarbininko „Jonas“ 1937 09 14 pranešimas, LCVA, f. 378, ap. 3, b. 4557, l. 199.

Lietuvoje ir LKP darbą, siūlė LKP vadovybei vietoje suteikti daugiau savarankiškumo, o tai reiškę, kad A. Sniečkumi ir kitais buvo pasitikima⁹⁷.

Z. Angariečiui pavyko užtikrinti, kad būtų taikoma nauja Kominterno taktika – jo siūsti žmonės, naujieji sekretoriai, bandė plėsti kompartijos įtaką. Tačiau nebuvo gabių organizatorių, paprasti nariai elgėsi pasyviai, visuomenė netikėjo ir nepasitikėjo, nuolat buvo suimami vadai, tad LKP daug nuveikti nepavyko. Iš šio periodo ryškesnių pasiekimų paminėtini kontaktų su inteligentija praplėtimas, kai kurių kitų partijų ir organizacijų (Lietuvos valstiečių liaudininkų, Lietuvos jaunimo sąjungos, Socialdemokratų, Lietuvos darbo jaunimo sąjungos, Laisvamanių etinės kultūros draugijos ir kitų) narių (Justas Paleckis, Juozas Žiugžda, Aleksandras Drobnys, Alfonsas Žukauskas ir kiti) pritraukimas į komunistų pusę⁹⁸. Šiuos veiksmus Z. Angariečio paliepimu aktyviai vykdė A. Sniečkus ir jo patikėtiniai.

Visgi Z. Angariečio planas nutrūko, kai 1937 m. jį rekomenduota atleisti iš LKP atstovo prie Kominterno vykdomojo komiteto pareigų⁹⁹ (ar tokia rekomendacija įgyvendinta, nėra aišku), o 1938 m. kovą jis buvo suimtas. Tarp kaltinimų Z. Angariečiui neužsiminta apie jo kovą su kitais LKP CK nariais, apie jo bandymus konsoliduoti valdžią. Visgi Kominterno vykdomojo komiteto darbuotojai, 1940 m. vertinę padėtį Lietuvos kompartijoje 1935–1940 m., padarė išvadą, kad „bet kuriuo atveju kova peržengė ribas ir pavirto visiškai fraccine grupių kova partijos CK viduje.“¹⁰⁰

K. Grosmanas, atsiribojęs nuo A. Lifšico, išsigelbėjo. Jis buvo paskirtas LKP CK instruktoriumi, dalyvavo 1938 m. sausio LKP CK plenumo Pakaunėje. 1938 m. vasarą jis vėl buvo suimtas ir metams išsiųstas į priverčiamųjų darbų stovyklą. Išėjęs vėl buvo paskirtas LKP CK instruktoriumi, bet netrukus vėl buvo suimtas ir išlaisvintas „savųjų“ tik okupavus Lietuvą. Sovietų Lietuvoje jis dirbo įvairiose pareigybėse, iš kurių ryškiausia – LSSR Aukščiausiojo teismo pirmininkas. Eidamas šias pareigas jis prisidėjo prie Lietuvos gyventojų represavimo¹⁰¹.

A. Lifšicui likimas nebuvo toks palankus. Pašalintas iš partijos jis kalėjo ir iš kalėjimo buvo paleistas tik po Lietuvos okupacijos „Liaudies vyriausybės“ dekretu. Kadangi nebuvo partijos narys ir neturėjo pasitikėjimo, net ir trūkstant „vietinę specifiką

⁹⁷ Kominterno vykdomojo komiteto sekretoriato posėdžio protokolas, 1937 09 26, LYA, f. 77, ap. 26, b. 1, l. 6.

⁹⁸ Dalis tokių veikėjų radikalėjo patys ir linko į įvairias avantiūras, kad tik pasipriešintų A. Smetonos ir tautininkų valdžiai. Taigi LKP indėlio į jų virsmą nebuvo, visgi naujoji LKP taktika tokių žmonių neatstūmė, o kaip tik skatino. Minėta, kad Z. Angarietis neigiamai žiūrėjo į kai kuriuos „trečiafrontininkus“ ir apskritai į „pakeleivius“, t. y. komunistams prijaučiančius, bet į partiją nestojančius, ir jeigu ne vėlesnis taktinis virsmas, būtų tokius veikėjus atstūmęs.

⁹⁹ Ten pat.

¹⁰⁰ Belov, Fedorova pažyma, be datos, ne anksčiau kaip 1940 m. vasario, ten pat, ap. 28, b. 2268, l. 24.

¹⁰¹ Pažyma apie Grosmaną, Belovą ir Fedorovą, ne anksčiau kaip 1940 m. kovas, ten pat, l. 26; Karolis Didžiulis, *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, t. 1, Vilnius, 1966, l. 402.

išmanančių kadru“, jis buvo įdarbintas Gumos fabrike paprastu darbininku. Matyt, paskatintas „draugų“ patarimų (apie tai daug vėliau užsiminė Elijas Bilevičius¹⁰²), 1940 m. liepos 20 d. parašė pareiškimą LKP CK. Jame išdėstė ką, kada ir kodėl sakė, pripažino, kad tokios kalbos buvo naudingos trockistams, ir prašė „[...] gražinti mane į partiją, kurios gretose aš aktyviai kovojau daugelį metų, negailėjau savęs ir kurios gretose aš tikiusi aktyviai dalyvauti statant naują, socialistinį, gyvenimą“¹⁰³. Tačiau LKP CK jo į partiją negražino. Prasidėjus SSRS ir Vokietijos karui, jis su visais kitais išvyko į SSRS gilumą, vėliau savanoriu prisijungė prie Raudonosios armijos 16-osios lietuviškosios šaulių divizijos, o 1943 m. vasarį žuvo fronte mūšyje prie Oriolo¹⁰⁴. A. Lifšicas reabilituotas tik po 13 metų, kai prasidėjo Stalino represijų ir jo kulto pasmerkimas. 1956 m. rugsėjo 3 d. LKP CK biuras konstatavo, kad A. Lifšicas jokioms frakcinėms grupuotėms nepriklausė ir 1937 m. nutarimą dėl jo pašalinimo iš partijos panaikino¹⁰⁵.

Jokių šaltinių nerasta ir jokie duomenys nerodo, kad A. Lifšicas ar K. Grosmanas buvo VSD agentai. Po A. Lifšico sulaikymo 1935 m. rugsėjo mėn. VSD dienyne buvo įrašyta, kad jo seniai ieškota, sulaikytas nepasakė adreso¹⁰⁶. Panašiai ir su K. Grosmanu. Jį suėmus 1936 m. sausį, VSD dienyne įrašyta, kad jis pastaruoju metu buvo dingęs ir jo niekas nematė¹⁰⁷. Išdavikas buvo kitur ir ne iš pačių komunistų, bet iš jiems artimų žmonių. Šioje istorijoje susiklostė įdomi situacija. Teisieji ir teisiantieji netrukus patys tapo neteisiais ir teisiama. Z. Angarietis, taip kovojęs prieš „sudariusius frakciją“ prieš trockistus, netrukus pats buvo suimtas ir apkaltintas veikimu prieš Kominterną. O K. Sprindys, palaikęs Z. Angarietį ir kovojęs prieš A. Lifšico ir K. Grosmano tandemą, pats netrukus tapo kaltinamuoju. Kaip išaiškėjo, Lietuvos saugumo agentė buvo jo žmona Stasė Trakimaitė (slapyvardis „Taugėla“), perduodavusi VSD laiškus, adresuotus K. Sprindžiui, pranešinėjusi įvairią informaciją, susijusią su LKP vadovybe. Negana to, S. Trakimaitės broliai Stepas ir Simas, kurie padėdavo komunistams, taip pat buvo užverbuoti ir perdavinėjo VSD partinę spaudą bei kitą informaciją. Vėlesni NKVD tyrimai parodė, kad pats K. Sprindys nebuvo VSD agentas ir jis nebuvo teisiama¹⁰⁸. Visgi 1941 m. birželį jis nepasitraukė į SSRS gilumą, po karo jo likimas nežinomas.

¹⁰² Lifšico 60-mečio minėjimas, 1964 04 18, LYA, f. 77, ap. 28, b. 6359, l. 263.

¹⁰³ Anatolio [Aizikas Lifšicas] pareiškimas LKP CK, 1940 07 20, ten pat, l. 74.

¹⁰⁴ Pažyma apie Aiziką Lifšicą, Romas Šarmaitis, 1963 01 05, ten pat, l. 245–246.

¹⁰⁵ LKP CK biuro 1956 09 03 nutarimas „Dėl Lietuvos KP CK nutarimo apie Lifšicą A. J. panaikinimą“, ten pat, l. 238–239.

¹⁰⁶ VSD dienyne įrašas 1935 09 14, LCVA, f. 378, ap. 10, b. 545, l. 122.

¹⁰⁷ VSD dienyne įrašas 1936 01 10, ten pat, l. 168.

¹⁰⁸ LSSR KGB pirmininko pav. J. Sinycino raštas Partijos istorijos instituto direktoriui R. Šarmaičiui, 1958 04 30, LYA, f. 77, ap. 28, b. 10375 (priedas bylos gale), l. 3.

Išvados

1. Nesutarimus tarp V. Kapsuko ir Z. Angariečio, iškilusius jau trečiojo dešimtmečio pradžioje ir pagilėjusius 1927 m., nulėmė nevienodas požiūris į LKP veiklą, taktiką, skirtingas charakteris ir būdo bruožai. Iš to išaugo ir kova dėl įtakos. Po V. Kapsuko mirties Z. Angarietis, norėdamas apriboti V. Kapsuko šalininkų įtaką ir plačiau taikyti naują Kominterno taktiką (propaguojančią liaudies frontų formavimą), norėjo konsoliduoti valdžią. Tam Z. Angariečiui reikėjo pašalinti iš LKP CK sekretoriato naujai taktikai nepritarusius, jos nesupratusius bei kitaip veikti linkusius LKP CK sekretorius A. Lifšicą ir K. Grosmaną.

2. Pašalinus A. Lifšicą ir K. Grosmaną, ir LKP CK pirmuoju sekretoriumi paskyrus K. Sprindį, užvirė kova. LKP CK tuomet susidarė kelios stovyklos: iš vienos pusės, pašalintieji, kurie stengėsi į savo pusę palenkti ir į pirmojo sekretoriaus postą pasiūlyti I. Meskupą, bei šių smulkesni rėmėjai. Kitoje pusėje buvo Z. Angarietis, A. Sniečkus, K. Sprindys ir kiti naujai paskirti LKP CK sekretoriai. Apie įtakingų Kominterno veikėjų įsitraukimą į šias batalijas šaltinių trūksta.

3. Z. Angarietis nenorėjo susidoroti su nušalintaisiais, tačiau šiems nenurimstant, nerandant sutarimo, konfliktui aštrėjant, buvo įtrauktas ir Kominternas, kuris reagavo vangiai (faktiškai sprendimas paliktas LKP CK ir LKP atstovybei prie Kominterno). Jis neužkirto kelio tolesnei tarpusavio kovai, įtarinėjimui, kaltinimams trockizmu bei išdavystėmis. Kominterno atsakingieji pareigūnai, po ketverių metų vertinę 1935–1937 m. situaciją LKP CK, ją apibūdino kaip atvirą grupuočių kovą CK viduje.

4. Z. Angariečio manevrai siekiant konsoliduoti įtaką, leido jam faktiškai perkelti į Lietuvą LKP Politbiurą ir bent padėti pagrindus veiklos stiprinimui. Taip pat leido plačiau taikyti naują Kominterno taktiką. Lietuvoje Bendras ir Liaudies frontai nesukurti, o komunistų pasiekimai buvo menki, visgi plėtojant šią taktiką jiems pavyko į savo pusę patraukti kai kuriuos Lietuvos inteligentus (dalis radikalėjo patys), taip pat kitų partijų ir organizacijų pavienius narius, kurie buvo pasitelkti naujoje administracijoje po Lietuvos okupacijos. A. Lifšicas ir K. Grosmanas ne itin pritarė „skverbimuisi“ į kitas organizacijas, jų narių naudojimui, todėl manytina, kad jie tokios taktikos nebūtų taikę, elgtųsi „sektantiškai“ ir nebūtų patraukę ar pasinaudoję radikalėjančiais kitų organizacijų ar partijų nariais.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

ATAMUKAS, Solomonas. *LKP kova prieš fašizmą, už tarybų valdžią Lietuvoje 1935–1940 metais*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958.

DIDŽIULIS, Karolis. *Už liaudies laimę*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1963.

YLA, Stasys. *Komunizmas Lietuvoje*, 2 leid. su N. Šepečio komentarais. Vilnius: Aidai, 2012.

LABANAUSKAS, Ramūnas. Jaunųjų katalikų sąjūdžio santykis su komunizmo doktrina ir praktika (1936–1940). In: *Bažnyčios istorijos studijos: Religija ir visuomenė nepriklausomoje Lietuvoje (1918–1940 m.)*. Sud. A. Streikus. Kaunas: Arx Baltica, 2010, p. 173–243.

Lietuvos komunistų partijos istorijos apybraiža. T. 2: 1920–1940. Vilnius: Mintis, 1978.

Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. T. 1–3. Vilnius: Mintis, 1966, 1968, 1971.

RAŠKAUSKAS, Kęstutis. *Revoliucinės kultūros eksperimentas Lietuvoje. Daktaro disertacija*. Kaunas, 2014.

RAŠKAUSKAS, Kęstutis, Valys Drazdauskas prie Zigmą Angarietį. *Darbai ir Dienos*, t. 57(17), 2012, p. 233–317.

Revoliucinis judėjimas Lietuvoje, straipsnių rinkinys. Red. R. Šarmaitis. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1957.

ŠVILPA, Jonas. *Kominternas ir Komunistinis pagrindis Lietuvoje XX a. 4-ajame dešimtmetyje (organizaciniai veiklos aspektai)*. Daktaro disertacija. Kaunas, 2007.

TININIS, Vytautas. *Sniečkus: 33 metai valdžioje*. Vilnius: Karminas, 2000, p. 27–28.

VII конгресс Коммунистического интернационала и борьба против фашизма и войны, Сборник документов. Отв. ред. К. К. Шириня. Москва: Политиздат, 1975.

ВАТЛИН, Александр. *Коминтерн: идеи, решения, судьбы*. Москва: РОССПЭН, 2009.

МАКЕНЗИ, Кермит. *Коминтерн и мировая революция 1919–1943*. Москва: Центрполиграф, 2008.

ПЯТНИЦКИЙ, Владимир. *Осип Пятницкий и Коминтерн на весах истории*. Минск: Харвест, 2004.

CONFLICTS AND STRUGGLE FOR LEADERSHIP WITHIN THE LITHUANIAN COMMUNIST PARTY IN 1935–1937

Summary

MARIUS ĖMUŽIS

This article analyses the internal fight between the leadership of the Communist Party of Lithuania (LCP) in the 1930s. In the 1920s and early 1930s the LCP had two strong leaders: Zigmąs Angarietis and Vincąs Kapsukas who disagreed on some revolutionary tactics related issues. Z. Angarietis, being the leader of the Lithuanian section in the Comintern, was in control of many of the everyday affairs of the Communist underground movement in Lithuania and the Soviet Union. Being able to send young revolutionaries to Communist schools and courses in Moscow, he attracted some followers. V. Kapsukas, however, being an old revolutionary Bolshevik and one of the ideologues of Lithuanian Communism, was a moral authority, who also attracted followers.

Following the death of V. Kapsukas in 1935, Z. Angarietis wished to advance with the new Comintern tactics of popular fronts and thus wanted to consolidate his power in Lithuania, though some of the former V. Kapsukas' followers, mainly Aizikas Liřicas and Karolis Grosmanas, disagreed with Z. Angarietis and the new tactics. Z. Angarietis managed to replace them but they started objecting their ousting by sending letters to other LCP Central Committee members and the Comintern Executive Committee. This had the opposite effect as Z. Angarietis and his followers started to suspect both A. Liřicas and K. Grosmanas of treason and of being Trotskyists. Finally, A. Liřicas was expelled from the party and K. Grosmanas, acknowledging his guilt, was spared. Z. Angarietis and his followers, advancing the new Comintern tactics (adopted at the seventh congress) managed to expand the circle of Communist sympathizers which proved very useful in the new administration after the occupation of 1940.

Gauta 2018 m. gruodžio mėn.

Priimta 2019 m. sausio mėn.

Marius Ėmužis – humanitarinių mokslų daktaras, Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto Naujosios istorijos katedros mokslo darbuotojas. Moksliniai interesai: Kominternas ir Lietuva, komunistinis pagrindis pirmojoje Lietuvos respublikoje, SSRS istorija, sovietinė nomenklatura.

Adresas: Universiteto g. 7, Vilnius, LT-01513

El. paštas: marius.emuzis@gmail.com

Lietuvos istorijos metraštis = The Year-Book of Lithuanian History = Jahrbuch für litauische Geschichte / Lietuvos istorijos institutas; redakcinė kolegija: Gintautas Sliesoriūnas (pirm.)... [et al]. – Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2019.

ISSN 0202-3342

2019 metai 1. – 2019. – 260 p. – Santr. angl. – Bibliogr. nuorodose ir str. gale. –

Metraštyje skelbiami reikšmingi 2019 metų pirmojo pusmečio Lietuvos istorikų darbai, istorijos šaltinių publikacijos, mokslo gyvenimas.

Mokslo žurnalas

Lietuvos istorijos institutas
LIETUVOS ISTORIJOS METRAŠTIS
2019 metai 1

Redaktorė *Ieva Puluikienė*
Maketuotoja *Žydronė Jakonytė*
Dailininkė *Audronė Uzielaitė*
Santraukas į anglų kalbą vertė *Ieva Vitėnienė*

2019 08 19. 17,58 leidyb. apsk. l. Tiražas 150 egz.

Išleido Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5, Vilnius, LT-01108
Spausdino UAB „Baltijos kopija“
Kareivių g. 13B, Vilnius